

KÁLMÁN DEMKÓ, HISTORIK A ARCHIVÁR MESTSKÉHO SVETA HORNÉHO UHORSKA¹

ŠTEFAN GAUČÍK

GAUČÍK, Štefan. Kálmán Demkó as Historian and Archivist of the Urban World of Upper Hungary. *Historický časopis*, 2026, 74, 3, pp. 503-534, Bratislava.

This article examines Kálmán Demkó (1852–1918) as a historian, archivist, and organizer of regional historical knowledge whose work helped shape historical interpretations of the urban world of Upper Hungary. Rather than treating him simply as a regional scholar, the study situates his career within the evolving framework of Upper Hungarian historiography and reconstructs his social background, education, professional networks, and institutional roles in schools, archives, learned societies, and scholarly journals. Particular attention is paid to his reorganization of the Levoča municipal archive, his editorial and organizational activities, and his writings on urban administration, fortifications, political assemblies, household life, and the economic practices of towns. The article also considers his contributions to legal, medical, and military history, as well as his public engagement and identity politics. It argues that Demkó's lasting significance lies in his ability to transform dispersed archival material into structured interpretations of urban society, institutions, and everyday life, while also helping to build the infrastructure of historical research. At the same time, his work remained bounded by a positivist horizon centred on institutions, norms, and elites. Demkó thus appears both as a builder of regional historiography and as a significant, though critically reassessable, predecessor.

Keywords: Kálmán Demkó. Upper Hungary. Levoča. Spiš. Urban historiography. Archival history. Regional historiography. Urban society. Historical knowledge. Identity politics.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2026.74.3.5>

Výskum regionálnej historiografie Horného Uhorska patrí k témam, ktoré sa v posledných desaťročiach objavujú najmä v súvislosti s dejinami historického myslenia, formovaním vedeckých inštitúcií a profesionalizáciou historickej práce v druhej polovici 19. storočia. Osobitné miesto v tomto procese zaujímajú učitelia historici, archivári a organizátori regionálneho vedeckého života, ktorí

1 Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-22-0205 *Problémy dejín historiografie a myslenia o dejinách na Slovensku* riešeného v Historickom ústave SAV, v. v. i.

stáli na rozhraní lokálneho vlastivedného záujmu a modernej profesionálnej historiografie.

Do tohto prostredia patril aj Kálmán Demkó (1852 – 1918), historik, archívár, pedagóg a organizátor kultúrneho a vedeckého života, ktorého činnosť sa výrazne spájala so Spišom, Levočou a širším priestorom Horného Uhorska. Jeho životná a profesijná dráha ilustruje prechod od provinčného intelektuálneho prostredia k profesionálne organizovanej vede a školstvu na prelome 19. a 20. storočia. Vyrastal v prostredí, kde sa dejiny pestovali najmä prostredníctvom kronikárskej tradície, miestnej pamäti a praktickej znalosti archívnych písomností, no postupne sa stal aktérom obdobia, ktoré od historika čoraz viac vyžadovalo metodickú disciplínu, pramennú kritiku a pôsobenie v stabilných rámcoch škôl, spolkov, múzeí a archívov. Jeho každodenná práca – excerptovanie, triedenie, porovnávanie a overovanie údajov – tvorila základ jeho odbornej authority. Z takto systematicky budovaného pramenného zázemia vyrastali interpretácie, ktoré prepájali dejiny miest, hospodárstva, inštitúcií a sociálnych vzťahov do širších historických súvislostí.

Doterajší výskum zostáva relatívne obmedzený, keďže poskytol najmä biografický a bibliografický rámec; otvorená však zostáva otázka, ako Demkó spájal archívnu prax, mestskú historiografiu a organizovanie regionálneho odborného prostredia.

Najvýznamnejší príspevok predstavuje štúdia L. Kárpátiovej publikovaná v časopise *Athanasiana*, ktorá systematicky spracovala základné biografické údaje, profesijnú dráhu a vybrané aspekty Demkóovej publikačnej činnosti.² Popritom sa Demkó objavuje v bibliografických a lexikografických prehľadoch, v prácach venovaných spišskej historiografii, regionálnemu výskumu a dejinám archívniectva.³ Tieto práce však spravidla pristupujú k Demkóovi predovšetkým ako k regionálnemu historikovi alebo autorovi vlastivedných a mestských dejín, pričom menej pozornosti sa venuje jeho širšiemu intelektuálnemu programu, spôsobu práce s prameňmi, organizovaniu výskumnej infraštruktúry a jeho miestu v procese profesionalizácie historického poznania na prelome 19. a 20. storočia. Osobitne pritom zostáva otvorená otázka, akým spôsobom vznikalo historické poznanie mimo univerzitných centier, akú úlohu v tomto procese zohrávali archívy, odborné spolky, publikačné siete a regionálne vedecké prostredie.

Význam Kálmána Demkóa presahoval rámec regionálnej historiografie Levoče a Spiša. Ako upozornil István H. Németh, Demkóa treba zaradiť do širšieho

2 KÁRPÁTI. Demkó Kálmán (1852–1918) élete és munkássága. In *Athanasiana*, 2013, roč. 36, s. 82–115.

3 Napr. RUCÍŇSKI. Politické dejiny Spiša v neskorom stredoveku. In HOMZA a SROKA, eds. *Historia Scepusii. Vol. 1. Dejiny Spiša do r. 1526*. Bratislava; Kraków 2009, s. 330–449; MISLOVIČOVA. Spoločensko-hospodárska štruktúra Kežmarku v stredoveku. In *Terra Scepusiensis 1*. Levoča; Wrocław 2003, s. 412.

kontextu formovania uhorskej mestskej historiografie na konci 19. a začiatku 20. storočia. Demkó patril ku generácii historikov, ktorá vytvárala základné poznatkové zázemie výskumu mestských dejín v období, keď mestská historiografia miest ešte nepatrila k hlavným prúdom historickej vedy a len postupne si budovala vlastné metodické a tematické východiská. Demkóove práce predstavovali viac než iba jednoduché sprístupňovanie prameňov. Hoci jeho texty zostávali prevažne deskriptívne a silno opreté o archívny materiál, niesli aj výraznejší problémový rozmer. Charakteristické bolo najmä prepojenie právnych, správnych a mestských inštitucionálnych otázok s konkrétnou historickou realitou hornouhorských miest. Demkó prostredníctvom systematickej práce s prameňmi rekonštruoval fungovanie mestského sveta, jeho administratívnych mechanizmov, právneho prostredia a každodenného fungovania spoločnosti. Význam jeho diela zároveň spočíval aj v tom, že vznikalo v období budovania základov modernej mestskej historiografie.⁴ Demkó je zaujímavý aj preto, že predstavuje typ historika pôsobiaceho mimo univerzitného prostredia, ktorý sa podieľal na profesionalizácii historickej práce, budovaní archívneho zázemia a organizovaní regionálneho vedeckého prostredia.

Menej reflektovanou zostáva aj jeho verejná a kultúrno-organizačná činnosť mimo úzko chápanej historiografie. Popri archívnej a vedeckej práci vstupoval aj do prostredia gréckokatolíckych kultúrnych a politických iniciatív, ktoré na prelome 19. a 20. storočia prepájali otázky školstva, jazyka, spolkového života a kultúrnej politiky. Táto rovina jeho pôsobenia si vyžaduje ďalší výskum, podobne ako jeho miesto v širších intelektuálnych a spoločenských sieťach uhorského vedeckého a verejného života.⁵

Cieľom štúdie je skúmať Kálmána Demkóa ako historika archivára, ktorý spájal prácu v archíve, zber prameňov, publikačnú činnosť a pedagogické pôsobenie s výskumom dejín miest a regiónov Horného Uhorska.⁶ Štúdia sa sústreďuje najmä na tie oblasti jeho činnosti, ktoré ukazujú, ako pracoval s mestskými archívmi, odbornými kontaktmi a historickými publikáciami. Demkóova historická práca sa pritom nesleduje iba cez jeho publikované texty, ale aj cez spôsob zhromažďovania, usporadúvania a sprístupňovania pramenného materiálu.⁷

-
- 4 NÉMETH H. Házi Jenő várostörténeti munkássága. In *Soproni Szemle*, roč. 66, č. 4, s. 316.
 - 5 MAYER. Adatok a százfarduló ruszin (kárpatukrán) értelmiségének elmagyarosodásához. In *Történelmi Szemle*, 1977, roč. 20, č. 2, s. 260-279.
 - 6 Doterajší výskum sa iba okrajovo dotkol otázky rukopisnej tvorby a jazykovej plurality Demkóovho diela vrátane zmienok o rusínsky písanej rukopisnej práci venovanej dejinám maďarského národa. Predkladaná štúdia sa tejto problematike vzhľadom na svoje tematické a koncepčné vymedzenie podrobnejšie nevenuje, ide však o perspektívny smer ďalšieho výskumu. *Slovenský biografický slovník*, Zv. 1. Martin 1986, s. 460.
 - 7 COOK. Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory. In *Archival Science*, 2002, roč. 2, č. 1-2, s. 1-19.

Predkladaná štúdia nie je koncipovaná ako úplná biografická ani ako súpis celého Demkóovho diela. Pozornosť je venovaná tým oblastiam jeho činnosti, ktoré súvisia s prácou s archívnymi prameňmi, regionálnou historiografiou, mestskými dejinami a jeho pôsobením pri rozvíjaní historického bádania. Osobitne analyzujem Demkóovu prácu s mestskými archívmi, jeho pôsobenie v rámci Spišskej historickej spoločnosti (Szepesmegyei Történelmi Társulat), publikačné stratégie a spôsob, akým premieňal rozptýlený pramenný materiál na historické interpretácie mestského sveta Horného Uhorska. Štúdia zároveň sleduje fungovanie regionálnej historiografie na prelome 19. a 20. storočia so zreteľom na úlohu archívov, spolkov a odborných sietí pri formovaní historického výskumu.

Štúdia je rozdelená do piatich tematických celkov. Prvá časť rekonštruje rodinné zázemie, sociálne prostredie, vzdelávaciu dráhu a profesijné formovanie Kálmána Demkóa. Druhá časť analyzuje jeho pôsobenie ako historika archívára so zreteľom na archívnu prácu, publikačné stratégie a odborné siete. Tretia časť sa sústreďuje na mestské, právne a hospodárske dimenzie jeho tvorby. Štvrtá časť sleduje Demkóa ako organizátora poznania a verejne pôsobiaceho intelektuála. Záverečná časť hodnotí jeho miesto vo formovaní regionálnej historiografie Horného Uhorska.

I. Formovanie historika

1. 1. Rodinné zázemie a sociálne prostredie

Kálmán Demkó sa narodil 3. októbra 1852 v obci Görömböly pri Miškovci v gréckokatolíckej kňazskej rodine, ktorá dala cirkvi viacero duchovných.⁸ Otec Štefan (1809 – 1867) pôsobil ako duchovný a kňazské svätenie prijal roku 1832.⁹ Jeho prvé roky v pastoračii mali ešte charakter „hľadania miesta“ v rámci cirkevnej správy. V rokoch 1833 – 1836 zastával funkciu správcu farnosti v Boldogkőváralji. Už o rok neskôr, v roku 1837, získal faru v Sajószögedi, kde zotrval dlhšie obdobie – až do roku 1850. Nasledujúca etapa (1850 – 1864) sa viaže k obci Görömböly a predstavuje jeho najstabilnejšie a zároveň najvýznamnejšie pôsobisko. Práve tu sa narodil aj jeho syn Kálmán, neskorší historik a archívny pracovník. Po takmer pätnástich rokoch v Görömböly sa Štefanova služobná dráha opäť mení na sled kratších, prechodných poverení. V roku 1864 pôsobil ako správca farnosti v Barakony a napokon v rokoch 1866 – 1867 v Poráči.¹⁰ Táto postupnosť pôsobísk dokumentuje nielen geografický oblúk Štefanovej kariéry,

8 Rodina si podľa všetkého udržiavala vedomie zemianskeho pôvodu, ktorý sa spájal s neskôr používaným predikátom „vajnághi“.

9 KÁRPÁTI, Demkó Kálmán (1852–1918) élete és munkássága, s. 83-84.

10 Demko, Štefan [heslo]. In Dominikánsky knižný inštitút [online]. [cit. 2026-03-05]. Dostupné na: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemladat_3?kpcmeno=demkostefan1809>

ale aj rytmus gréckokatolíckej duchovenskej služby v polovici 19. storočia: dlhšie stabilné pôsobiská sa striedali s kratšími správami farností, ktoré reagovali na potreby cirkevnej správy a miestne podmienky. O matke, Márii rodenej Hornyákovej (? – 1897), sa zatiaľ nepodarilo zistiť bližšie údaje. Dostupné pramene umožňujú rekonštruovať iba jej meno a rok úmrtia, no neposkytujú dostatok informácií o jej pôvode, rodinných väzbách ani širšom sociálnom kontexte. Aj preto zostáva jej miesto pri rekonštrukcii tejto rodiny zatiaľ iba rámcovo načrtnuté.

Kálmán pochádzal z početnej rodiny. Medzi jeho súrodencov patrili János, Pál, ďalej sestry Mária (1837 – 1905)¹¹ a Emília (1838 – 1908).¹² Výraznejšiu profesijnú stopu zanechal brat István (1844 – 1911), ktorý pôsobil ako kantor učiteľ.¹³ K starším súrodencom patrila aj Ágoston (1851 – 1897); ten sa uplatnil v hlavnom meste a pracoval ako advokát v Budapešti.¹⁴ Rodinný okruh uzatvára sestra Ilona (1855 – 1912).¹⁵

Demkó vyrastal v gréckokatolíckom a viacjazyčnom prostredí, v ktorom vzdelanie, jazyková adaptabilita a lojalita k inštitúciám predstavovali dôležité predpoklady sociálneho vzostupu nižšej rusínskej inteligencie. Sociálny rozvoj nečakala od majetku, ale od vzdelania, disciplíny a od toho, čo sa vtedy nazývalo „spoľahlivosťou“, teda od schopnosti obstať v inštitúciách a preukázať štátnu lojalitu. Škola, cirkev a úrad tvorili navzájom prepojený trojuholník, v ktorom sa rozhodovalo o kariére. Takéto zázemie Kálmána učilo, že spoločenský postup je možný, no nie je automatický. Sociálna mobilita nižšej inteligencie bola podmienená vzdelaním, disciplínou a schopnosťou etablovať sa v inštitucionálnom prostredí.

1. 2. Školy a univerzitné štúdium

Jeho školská dráha viedla cez viacero konfesijných a regionálnych prostredí, čo dobre vystihuje jazykovú a kultúrnu pestrosť Horného Uhorska. Elementárne triedy vychodil v škole minoritov v meste Gyöngyös, teda v prostredí, kde sa od

11 FamilySearch, „Alsó-Hangony, Gömör, Hungary záznamy,“ č. 004838138, snímka 701/772 [cit. 2026-03-05]; FamilySearch, „Budapest, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Hungary záznamy,“ č. 004430007, snímka 292/366 [cit. 2026-03-05].

12 FamilySearch, „Szin, Abaúj-Torna, Hungary záznamy,“ č. 004531471, snímka 100/115 [cit. 2026-03-05].

13 FamilySearch, „Felsővadász, Abaúj-Torna, Hungary záznamy,“ č. 004531371, snímka 180/338; Szolnok Megyei Levéltár [cit. 2026-03-05].

14 FamilySearch, „Hajdúdorog, Hajdú, Hungary záznamy,“ č. 005053156, snímka 271/306; Csongrád Megyei Levéltár [cit. 2026-03-05]; *Igazságügyi Közlöny*, 15. marec 1897, roč. 6, č. 3, s. 154.

15 FamilySearch, „Eperjes, Sáros, Hungary záznamy,“ č. 004407818, snímka 41/247; Odbor archívniectva MV SR, Štátny oblastný archív v Prešove [cit. 2026-03-05].

žiaka očakával poriadok, pravidelnosť a pevné základy latinčiny i náboženskej kultúry.¹⁶

Gymnaziálne roky začal na katolíckom gymnáziu v Prešove, kde absolvoval päť ročníkov. Už v prvom ročníku (od roku 1865) patril medzi najlepších žiakov, čo naznačuje jeho študijné ambície aj dôraz rodinného prostredia na vzdelanie. Štipendium z roku 1869 ukazuje, že ovládanie maďarčiny nebolo len školskou zručnosťou, ale aj kritériom sociálneho postupu a integrácie do uhorskej štátnej kultúry. Prešovská sporiteľňa mu udelila podporu v hodnote 80 zlatých – podľa všetkého v skupine rusínskych žiakov – určenú pre „*žakov, ktorých materinským jazykom nebola maďarčina, no v jej osvojení preukazovali mimoriadne pokroky*“.¹⁷ Jazykové prostredie školy tak výrazne ovplyvňovalo aj možnosti ďalšieho štúdia a spoločenského uplatnenia. Od šiesteho ročníka pokračoval v Užhorode na katolíckom gymnáziu ako súkromný žiak – čo zároveň naznačuje istú flexibilitu rodinných možností aj jeho vlastnú vytrvalosť. Popri štúdiu získaval aj praktické skúsenosti ako vychovávateľ. Nebol teda iba pasívnym príjemcom školského režimu, ale už v mladom veku sa učil pedagogickej práci, disciplíne a zodpovednosti voči iným.¹⁸

Maturitu zložil 17. júla 1873 v reformovanom kolégiu v Sárospataku s výborným hodnotením.¹⁹ Aj tento prechod medzi inštitúciami je pre jeho profil príznačný: pôsobil v rôznych konfesiónálnych a školských prostrediach, pričom si zachoval kontinuitu pedagogickej a odbornej práce.

Po maturite nasledovala ďalšia, už metropolitná etapa: sedem semestrov na filozofickej fakulte kráľovskej budapeštianskej univerzity (1873 – 1877), kde sa sústredil na štúdium histórie, diplomatiky, geografie a jazykovedy.²⁰ Toto štúdium mu poskytlo dobrý základ pre neskoršiu archívnu a historickú prácu, pri ktorej vedel prepájať pramenný výskum so záujmom o mestské a regionálne dejiny. Už počas univerzitných rokov sa profiloval ako historik orientovaný na systematickú prácu s prameňmi a širšie historické súvislosti.

16 Tento údaj sa vyskytuje len u Józsefa Szinnyeiho. SZINNYEI, ed. *Magyar írók élete és munkái*. Zv. 2. Budapest 1893, s. 777.

17 *Az eperjesi róm. kath. kir. fő-gymnasium értesítője az 1865/6 tanévben*. Eperjes 1866, s. 2; *Az eperjesi róm. kath. kir. főgimnasium értesítője az 1866/67-dik tanévre*. Kassa 1867, s. 4; *Az eperjesi kir. kath. fő-gymnasium értesítője az 1869/70 tanévre*. Eperjes 1870, s. 27.

18 *Értesítője az unghvári kir. kath. főgimnáziumnak az 1870/1 tanévről*. Ungvár 1871, s. 9.

19 ZLINSZKY. Demkó Kálmán 1852–1918. In LENGYEL, ed. *A budapesti VIII. kerületi magyar királyi főgimnázium huszonharmadik évi értesítője az 1917–1918. iskolai tanévről*. Budapest 1918, s. 10.

20 *A budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem Almanachja MDCCCLXXIII–LXXIV-ről*. Budapest 1874, s. 47.

1. 3. Začiatky pedagogickej kariéry a založenie rodiny

Svoje pedagogické pôsobenie začal na cvičnom hlavnom gymnáziu pri Učiteľskom ústave v Budapešti, kde od septembra 1876 ako učiteľský kandidát vyučoval dejepis.²¹ Pre mladého a usilovného Demkóa, ktorý v hlavnom meste zrejme žil skromnejšie, to bolo dôležité zázemie: kandidáti museli štúdium absolvovať počas dvoch rokov a štát ich podporoval ročným štipendiom vo výške 400 zlatých. Študenti boli povinní absolvovať najmenej 15 hodín týždenne z predmetov viažucich sa na ich odbor, ako aj pedagogické cvičenia. Okrem toho museli v každom polroku vypracovať viacero písomných prác (referátov/rozpráv), ktoré následne obhajovali pred profesorským zborom a svojimi spolužiakmi.²²

Dňa 25. februára 1877 nastúpil – ešte pred získaním vysokoškolského diplomu – ako zastupujúci učiteľ na katolícke gymnázium v Trstenej. Už tento krok naznačuje, že bol považovaný za odborne pripraveného a spoľahlivého pedagóga. V priebehu pôsobenia tu vyučoval v štyroch ročníkoch viacero predmetov, konkrétne zemepis, dejepis, maďarský a nemecký jazyk, a okrem toho zastával aj funkciu triedneho učiteľa.²³ V prostredí severného pohraničia Uhorska išlo o každodennú prácu s jazykovo a sociálne rozmanitým žiackym kolektívom, ktorá si vyžadovala didaktickú flexibilitu a systematickú organizáciu výučby. Už 8. mája 1877 zložil učiteľskú skúšku – dejepis ako hlavný predmet, geografiu ako vedľajší – čím si formálne potvrdil kvalifikáciu a otvoril si cestu k stabilnejšej učiteľskej dráhe. Zároveň je zrejmé, že sa neuspokojil iba s pedagogickým „remeslom“. Paralelne v ňom rástli vedecké ambície a záujem o profesionálne ukotvenú historiografiu.

Ich vyústením bolo získanie doktorátu 10. júna 1882 z uhorských dejín, pričom vedľajšie disciplíny tvorili všeobecné dejiny a diplomatika.²⁴ Táto kombinácia – politicko-národné dejiny Uhorska doplnené všeobecným historickým rozhľadom a pramennou kritikou diplomatickej školy – už vopred naznačovali jeho smerovanie k práci, v ktorej sa výučba, archívna precíznosť a ambícia vedeckej interpretácie vzájomne posilňovali.

Sobáš s Ilonou Dudinszkyovou (z Komoróca a Mindszentapáti) 12. februára 1878 Demkóa ešte výraznejšie ukotvil v gréckokatolíckom duchovenskom prostredí, ktoré spájalo náboženskú identitu, vzdelanie, sociálne kontakty a rešpekt k inštitúciám.²⁵ V tom čase sa Levoča so Spišom stali trvalým ťažiskom jeho

21 ZLINSZKY, Demkó Kálmán 1852–1918, s. 10.

22 KELLER. *A tanárak helye. A középiskolai tanárság professzionalizációja a 19. század második felében, magyar-porosz összehasonlításban*. Budapest 2010, s. 151-152.

23 CSÁKA, ed. *A trsztenai kir. kath. gymnasium évi értesítője az 1876/7 tanévről*. Budapest 1877, s. 20, 22, 23.

24 KÁRPÁTI, Demkó Kálmán (1852–1918) élete és munkássága, s. 84.

25 Slovenský biografický slovník chybné uvádza rodné priezvisko jeho manželky ako Budínska.

profesionálneho a bádateľského záujmu, kde sa pedagogická každodennosť prirodzene spájala s archívnym výskumom, kultúrnou organizáciou a historickou prácou. Členovia rodiny Dudinszky boli takisto gréckokatolíci a duchovenská tradícia v nej mala zjavne silné zázemie. Kňazstvo tu nebolo iba individuálnou životnou voľbou, ale aj súčasťou rodinnej tradície. Duchovnú službu vykonával už Ilonin otec a – čo je ešte výrečnejšie – obaja starí otcovia boli rovnako duchovní. Takéto viacgeneračné kňazské prostredie spravidla ovplyvňovalo náboženskú identitu, sociálne kontakty aj vzťah ku vzdelaniu. Rodina žila v úzkom kontakte s miestnou farou, školou a úradmi. V tomto prostredí sa automaticky vyžadovala disciplína, dobrá znalosť jazyka a rešpekt k inštitúciám.²⁶ Obidve deti manželov Demkóovcov sa narodili v Levoči. Najprv Kálmán (1880 – ?),²⁷ potom Ilona (1883 – 1945).²⁸

1. 4. Od Levoče do Budapešti – profesijná dráha a kariérny rast

Skutočné profesijné i tvorivé ťažisko Demkóovho života sa pomerne skoro presunulo do Levoče. Nešlo pritom len o zmenu pôsobiska, ale aj o obdobie, v ktorom sa výraznejšie rozvinula jeho archívna a historická činnosť. Dňa 6. augusta 1878 bol vymenovaný za riadneho učiteľa na levočskej hlavnej reálke (*Lőcsei Magyar Királyi Állami Főreáliskola*) a práve tu sa otvorilo jeho najproduktívnejšie obdobie, v ktorom sa pedagogická práca začala organicky prelínať s archívnu a vedeckou ambíciou.²⁹ Jeho učiteľské portfólio bolo nápadne široké: vyučoval francúzštinu, svetové a uhorské dejiny, ďalej maďarský a nemecký krasopis. Táto kombinácia predmetov prezrádza viac než len „rozvrh hodín“. Naznačuje, že Demkó patril k učiteľom so širokým jazykovým a historickým vzdelaním, ktorí dokázali svoje znalosti uplatniť v prostredí modernej štátnej reálky.³⁰

Levoča mu však poskytla ešte niečo navyše: mestský archív ako miesto každodennej, systematickej práce s prameňmi. Práve tu začal archív usporadúvať od apríla 1879, čo neznamenal iba technické triedenie písomností, ale aj vytváranie poriadku v pamäti mesta – identifikáciu celkov, starších fondových skupín a praktických archívnych pomôcok, bez ktorých nebolo možné budovať serióznu lokálnu historiografiu.

Pozri *Slovenský biografický slovník*, Zv. 1., s. 460.

26 <https://www.familysearch.org/sk/tree/pedigree/landscape/LVDF-PJW> [cit. 2026-03-05].

27 FamilySearch, „Slovakia, Church and Synagogue Books, 1592–1935“, záznam pre Colomanus Ferdinandus Demko a Colomanus Demko, 14. 12. 1880 [cit. 2026-03-05].

28 FamilySearch, „Lőcse, Szepes, Hungary záznamy“, č. 004948463, snímka 143/145; Štátny oblastný archív v Levoči [cit. 2026-03-05]; Heslo v Slovenskom biografickom slovníku okrem Ilony neuvádza meno syna Kálmána. *Slovenský biografický slovník*, Zv. 1., s. 460.

29 VEGYESEK. *Az Országos Középtanodai Tanáregylet Közlönye*, 1. október 1878, roč. 12, č. 1-2, s. 58.

30 *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1878–79-iki tanévéről*. Lőcse 1879, s. 33, 34, 46, 49, 67.

Po úmrtí Samuela Rotha, ktorý sa do dejín zapísal aj ako organizátor vedeckého výskumu a turizmu vo Vysokých Tatrách a ktorý stál na čele reálky od roku 1888, prevzal riaditeľské povinnosti dočasne najstarší člen pedagogického zboru Gustáv Kordoš. Ústav viedol až do konca decembra 1889, keď bol z tejto funkcie uvoľnený. Následne, na základe nariadenia uhorského kráľovského ministerstva náboženstva a školstva, bol Kálmán Demkó poverený dočasným vedením ústavu. V zmysle uvedeného rozhodnutia prevzal 1. januára 1890 riaditeľský úrad, ako aj správu majetku ústavu, kabinetov a zbierok, a bezprostredne sa ujal výkonu funkcie. Už v apríli 1891 bol riadne vymenovaný za riaditeľa.

Demkó však zrejme nehodlal zostať iba pri provinčnej učiteľskej a bádateľskej činnosti. V roku 1892 sa uchádzal o miesto profesora histórie na univerzite v Kluži, čo naznačuje, že jeho ambície smerovali vyššie a že sa usiloval presadiť aj v rámci univerzitného prostredia. Išlo však o neúspešnú kandidatúru. Jeho vážnym konkurentom bol Sándor Márki, s ktorým Demkó kedysi študoval na univerzite, takže sa navzájom dobre poznali nielen z vedeckého prostredia, ale aj osobne.

Demkó pritom nevstupoval do tohto zápasu bez podpory. Za jeho kandidatúrou stál aj významný patrón Albert Berzeviczy, ktorý v tom čase pôsobil ako administratívny štátny tajomník ministerstva náboženstva a školstva a podporoval Demkóovo vymenovanie. Ich vzťah nevznikol náhodne. Demkó poznal Berzeviczyho ešte z levočského prostredia, keď bol Berzeviczy v rokoch 1887 – 1892 poslancom uhorského parlamentu za Levoču. Táto okolnosť ukazuje, že Demkó už v tom období nebol iba regionálnym historikom a pedagógom, ale vedel sa pohybovať aj v sieťach politických a správnych kontaktov, ktoré mohli podporiť jeho kariérny postup.³¹

Pre Demkóovu ďalšiu profesijnú dráhu sa napokon rozhodujúcim momentom stal rok 1896, keď opustil Levoču a prijal miesto v Budapešti. Roku 1896 bol vymenovaný za riaditeľa VIII. obvodného štátneho gymnázia v Budapešti (*VIII. kerületi Magyar Királyi Állami Főgymnázium*), čo znamenalo nielen presťahovanie do hlavného mesta, ale aj začiatok novej etapy jeho profesionálneho a vedeckého pôsobenia. Tým sa uzatvorilo jeho najproduktívnejšie spišské obdobie, počas ktorého sa formoval ako historik, archivár a organizátor regionálneho vedeckého života. Presun do hlavného mesta zároveň znamenal vstup do širšieho odborného prostredia a otvoril novú etapu jeho profesionálneho pôsobenia.

II. Demkó ako historik, archivár a organizátor poznania

2. 1. Mestský archív ako základ historickej práce

Na vrchole svojej kariéry skúmal dejiny Spiša a predovšetkým mesta Levoča, pričom usporiadanie archívu povýšil na nevyhnutný predpoklad vedeckej prá-

31 ERDÉSZ, ed. *Márki Sándor naplói. Zv. 4. 1915–1919*. Gyula 2023, s. 214.

ce. V rokoch 1879 – 1883 usporiadal a skatalogizoval bohatý, dovtedy neusporiadaný levočský archív (obsahujúci niekoľko desiatok tisíc listín), a zároveň prostredníctvom edícií prameňov a registrov sprístupnil mestskú administratívu, právny život i hospodárske fungovanie mesta.³² Demkó tu nevystupoval iba ako archivár, ale ako vedec, ktorý mestský archív nevnímal iba ako úložisko dokumentov, ale ako priestor historickej práce. Pedagogické prostredie zároveň vytváralo zázemie pre jeho rastúcu archívnu a vedeckú činnosť.

Pri spracovaní levočského archívu zdôraznil nielen rozsah a mimoriadnu tematickú pestrosť materiálu od konca 13. storočia do roku 1779, ale aj potrebu premeniť dovtedy ťažko prístupný fond na systematicky usporiadaný a bádateľsky použiteľný celok. Výsledkom bolo registrové spracovanie 28 821 písomností v 3 316 heslách, rozdelených do 21 vecných tried – od vojenských, daňových a právnych záležitostí cez obchod, vinohradníctvo, cechy a mestské privilégiá až po rodinné veci, korešpondenciu vedenú s inými mestami a styky s Poľskom.

Tento výkon zároveň dokumentuje Demkóov zmysel pre poriadok, klasifikáciu a praktickú orientáciu v materiáli. Osobitnú pozornosť venoval signatúram, vnútornému členeniu fondov a mennému i vecnému registru, ktoré mali uľahčiť prácu budúcim bádateľom. Zároveň si uvedomoval, že pri spracovaní takého rozsiahleho a pôvodne neusporiadaného fondu nemožno úplne vylúčiť drobné nepresnosti; nepokladal ich však za zásadný nedostatok, ale za prirodzenú daň veľkej archívnej práce. Kombinácia systematickosti, vecnosti a metodologickej sebakritiky formovala Demkóa ako historika archivára moderného typu.³³

Rovnako jeho správa o usporiadaní levočského archívu ukázala zmysel pre klasifikáciu, registráciu a bádateľskú využiteľnosť materiálu. Demkó pritom otvorene priznával aj limity takéhoto spracovania a zdôrazňoval potrebu menných i vecných registrov, čo svedčilo o metodologickej striedmosti a praktickom archívnom myslení.³⁴ Spracovanie archívu zároveň ukazuje, že Demkó kladol dôraz na systematické usporiadanie materiálu a jeho praktické využitie pri historickom výskume.

2. 2. *Pramenná a publikačná činnosť*

Kálmán Demkó v prostredí Spiša a širšieho Horného Uhorska vystupoval ako osobitý typ učiteľa historika, ktorý spájal heuristickú, bibliografickú, archívnu

32 *Regestum slobodného kráľovského mesta Levoče od roku 1280 do 1779*. Levoča 1956; BIKKI. *A magyar levéltártörténet kronológiája 1000–2000*. Budapest 2000, s. 182–183. Demkó na inom mieste uvádza, že v roku 1880 začal s usporadúvaním archívneho fondu. Pozri DEMKÓ. Hain Gáspár és krónikája. 1. část. In *Századok*, 1883, roč. 16, č. 2, s. 133.

33 DEMKÓ. Lőcse levéltárának regestruma. In *Századok*, 1884, roč. 18, č. 2, s. 179–181.

34 DEMKÓ. Lőcse sz. kir. város levéltárának legrégebbi irományai 1600-ig. In *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1879–80-iki tanévről*. Lőcse 1880, s. 26–32.

a redaktorsko-organizačnú prácu do jedného intelektuálneho programu. Jeho historická publicistika sa neusilovala o veľké syntézy bez pevnej opory v prameňoch. Dôležitejšie preňho bolo vytvárať podmienky pre systematický výskum regionálnych dejín. Práve v tom spočíva jeden z najdôležitejších znakov jeho práce. O minulosti Spiša nielen písal, ale aj vytváral jej výskumnú infraštruktúru. Tento charakter Demkóovej publicistiky sa zreteľne ukazuje v jeho príspevkoch uverejnených v ročenke Spišskej historickej spoločnosti.

Už jeho *Repertórium roztrúsene uverejnených prác k dejinám Spiša* publikované v prvom ročníku z roku 1885 prezrádza, že historiografiu chápal nielen ako interpretačný výkon, ale aj ako systematické usporadúvanie vedomostí o predchádzajúcom bádání.³⁵ Repertórium tu nepredstavovalo vedľajšiu bibliografickú pomôcku, ale metodický nástroj, ktorým sa roztrúsená produkcia o dejinách Spiša premieňala na prehľadné pracovné pole pre ďalších bádateľov. V tomto prístupe sa Demkó prejavil ako disciplinovaný historik. Uvedomoval si, že skôr než možno prinášať nové interpretácie, treba najprv zhromaždiť, usporiadať a sprístupniť dovtedajšie poznatky, na ktoré môže nadväzovať ďalší výskum.

Rovnako významný je jeho text *Mestské archívy Spišskej župy*.³⁶ Tento príspevok ukazuje, že Demkó nepovažoval mestský archív iba za sklad starých listín, ale ako základnú oporu historického poznania o mestskom svete. Archív vnímal ako priestor, v ktorom sa pretínali dejiny správy, hospodárstva, samosprávy a sociálnych vzťahov. Nejde teda iba o opis fondov alebo registratúrnych celkov, ale aj o naznačenie, aké možnosti tento materiál ponúka pre seriózný výskum mestských dejín. Demkóova publicistika tak nadobúdala aj archívny a historiografický rozmer. Neinformovala iba o existujúcich prameňoch, ale ukazovala aj to, ako z nich čítať fungovanie miest, inštitúcií a spoločnosti.

Do tej istej línie patrí aj jeho informatívno-recenzný príspevok o novej zbierke listín Spišskej župy, ktorú finančne podporil spišský biskup György Császka (Juraj Čáska).³⁷ Tento typ textu je dôležitý práve preto, že ukazuje Demkóa ako sprostredkovateľa odbornej komunikácie. Jeho cieľom nebolo výlučne predkladať vlastné výskumné výsledky, ale aj usmerňovať pozornosť regionálnej a širšej odbornej verejnosti na dôležité pramenné a edičné podniky. Jeho publicistika

35 DEMKÓ. Repertórium a Szepesség történetére vonatkozólag szétszórta megjelent dolgozatoknak. In DEMKÓ, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1885, roč. 1, s. 83-100.

36 Demkó sa v rokoch 1887 – 1889 venoval skúmaniu stavu a možností využitia mestských archívov na Spiši. Demkó. Szepesvármegye városi levéltárai. In DEMKÓ, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1889, roč. 5, s. 105-142; BIKKI, *A magyar levéltártörténet kronológiája 1000–2000*, s. 184, 186. Štúdiu publikoval aj ako samostatný separát. Pozri Irodalmi szemle. In *Századok*, 1890, roč. 24, č. 7, s. 611.

37 DEMKÓ. Supplementum Analectorum terrae Scepusiensis. Pars II. In DEMKÓ, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1889, roč. 5, s. 158-160.

sa pohybovala na rozhraní bádania, bibliografie a vedeckého informovania. Bola súčasťou širšieho úsilia budovať odborné prostredie, v ktorom sa regionálne dejiny mohli rozvíjať ako plnohodnotný predmet historického výskumu. Osobitné miesto v jeho diele zaujíma práca o spišskosobotskej kronike, publikovaná v ročníku 1891 a neskôr vydaná aj ako separát.³⁸ Rukopis zachovávajúci nemec-kojazyčnú kroniku objavil v Spišskej Sobote Kálmán Demkó a ako prvý ho aj odborne sprístupnil.³⁹

2. 3. Autorský profil Kálmána Demkóa v časopisoch *Századok a Magyar Történelmi Tár*

Századok, založený roku 1867, nebol iba odborným periodikom, ale zohrával významnú úlohu pri formovaní modernej historickej vedy v Uhorsku po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. Odborný časopis začal určovať hranicu medzi tým, čo sa ešte pokladalo za amatérske rozprávanie o minulosti, a tým, čo už vystupovalo ako legitímne vedecké poznanie. Publikovanie v takomto fóre neznamenalalo iba možnosť prezentovať výsledky výskumu, ale aj vstup do sveta odborne uznávaných historikov.⁴⁰ Tento proces však nestál iba na samotnom časopise. Opieral sa o širšiu infraštruktúru, o Uhorskú historickú spoločnosť, Uhorský národný archív, ale aj rast edičnej činnosti a postupnú premenu univerzitného vzdelávania. Práve spojenie časopisu, spoločnosti, archívneho výskumu a seminárnej výučby vytvorilo prostredie, v ktorom sa história začala pestovať ako samostatná disciplína s vlastnými pravidlami, metódami a profesionálnymi nárokmi.⁴¹

Demkó sa v časopise *Századok* profiluje predovšetkým ako historik s výrazným archívnym zázemím, orientovaný na mestské dejiny Horného Uhorska, na sondy do prameňov raného novoveku a na politicko-inštitucionálne dejiny stavovskej monarchie. Už jeho skoré príspevky ukazujú, že mu nešlo iba o reprodukovanie známych príbehov, ale o kritické sprístupňovanie a interpretáciu písomných prameňov. Pri porovnaní týchto Demkóových textov je zreteľné, že predstavujú rané štádium jeho historickej práce. Ťažisko ešte nespočíva v interpretácii, ale v sprístupňovaní archívneho materiálu.⁴² V príspevku o najstarších

38 DEMKÓ. A szepes-szombati krónika. In DEMKÓ, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1891, roč. 7, s. 1-38; DEMKÓ. *A szepes-szombati krónika*. Lőcse 1891.

39 KERTÉSZ. A 14. századi magyarországi krónika-szerkesztmények utóélete a késő középkorban. In *Századok*, 2016, roč. 150, č. 2, s. 490.

40 GYÁNI. Professzionalizáció és nemzeti öntudat. A Századok első éve. In *Századok*, 2016, roč. 150, č. 5, s. 1103-1105.

41 GUNST. A tudományos történetírás kibontakozása Magyarországon (1867–1918). In *Debreceni Szemle*, 1995, roč. 3, č. 1, s. 69-72.

42 DEMKÓ. Párhuzam két régi árszabályzat közt. In *Századok*, 1879, roč. 13, č. 5, s. 440-441; DEMKÓ. Egy rendőri szabályzat a XVII. század végéről. In *Századok*, 1880, roč. 14, č. 10, s. 829-834.

písomnostiach levočského mestského archívu autor predovšetkým inventarizuje fond, upozorňuje na zničenie archívu pri požiari v roku 1550 a uvádza typy zachovaných listín, privilegií, vojenských správ či školských a cirkevných dokumentov. Text má preto povahu materiálového prehľadu, ktorý skôr zhromažďuje a sprístupňuje pramenné údaje, než by ich analyticky spracoval do ucelenejších záverov.⁴³

Podobný ráz má aj štúdia o poľských materiáloch v levočskom archíve. Demkó v nej predstavuje Levoču ako uzol poľsko-uhorských politických a obchodných kontaktov, pričom osobitne zdôrazňuje tranzit tovarov, dlhové spory, represálie a právnu ochranu kupcov. Cenné je, že na základe až 111 listín naznačuje konkrétne výskumné možnosti pre dejiny obchodu, komunikácie, právnej praxe i regionálnej politiky. Ani tu však nejde o hlbšiu analýzu mechanizmov týchto vzťahov. Autor skôr predkladá reprezentatívny materiál a naznačuje, čo všetko by sa z neho dalo ďalej skúmať.⁴⁴

Až text *Levoča v Bocskaiho povstaní* predstavuje posun k ucelenejšej historickej štúdii. Demkó už nepredstavuje iba archívny fond, ale usiluje sa z prameňov vystavať dejový oblúk a vysvetliť správanie mesta v krízovej situácii. Opiera sa pritom o Hainovu kroniku, mestské zápisnice a zachovanú korešpondenciu. Napriek tomu je táto jeho prvá väčšia štúdia v periodiku *Századok* ešte zaťažená viacerými „chorobami“ začiatocníckej práce. Text má výrazne deskriptívny charakter a miestami prechádza do podrobného rozprávania udalostí krok za krokom, bez výraznejšej analytickej hierarchizácie tém. Odkazy na pramene sú neraz všeobecné a metodicky voľné, takže čitateľ nie vždy presne vidí, z akého typu dokladu vychádza konkrétne tvrdenie.⁴⁵

Súhrnne možno povedať, že tieto práce sú dôležité predovšetkým ako pramenné sondy a ako predstavenie výskumného potenciálu levočského archívu. Ich hlavná hodnota spočíva v heuristike a v sprístupnení materiálu. Ich slabinou je nedostatok syntézy, analytickej hĺbky a presnejšej pramennej kritiky. Tieto texty stoja predovšetkým na silnej heuristike a pramennej báze; analytická interpretácia zostáva v tejto fáze ešte menej rozvinutá. Práve na tomto základe sa však už črtá cesta k Demkóovej neskoršej, metodicky istejšej historickej tvorbe.

Zároveň však neostal iba pri lokálnych archívnych sondách. V prvej polovici osemdesiatych rokov 19. storočia vstúpil do časopisu *Századok* aj ako autor rozsiahlejších štúdií o uhorských snemoch a o politických pomeroch prvej polovice 17. storočia. Sem patria najmä state *Príspevky k dejinám prešporského*

43 DEMKÓ. A löcsei városi levéltár legrégibb irományai 1600-ig. In *Századok*, 1880, roč. 14, s. 609-613.

44 DEMKÓ. Löcse város levéltárának Lengyelországra vonatkozó irományai a XVI. századból. In *Századok*, 1883, roč. 17, č. 5, s. 453-457.

45 DEMKÓ. Löcse a Bocskay-féle fölkelésben. In *Századok*, 1883, roč. 17, č. 10, s. 844-856.

snemu v rokoch 1619 – 1620, trojdielna štúdia *K dejinám prešporského snemu v rokoch 1637 – 1638* a rovnako trojdielna práca *Uhorsko-česká konfederácia a banskobystričský snem v roku 1620*.⁴⁶ Táto línia ukazuje, že Demkó nebol len lokálnym historikom Levoče a Spiša, ale aj autorom, ktorý dokázal hornouhorské a mestské pramene zapojiť do širšieho rámca uhorských politických dejín. Jeho autorský profil sa vyznačoval spojením regionálneho výskumu s celoštátnou témou. Nezostával iba pri lokálnych osobitostiach Horného Uhorska, ale sledoval aj širšie súvislosti, v ktorých sa pretínali snemová politika, stavovské konflikty, konfesiónálne napätia a komunikačné siete monarchie.

Na túto líniu nadväzovala aj štúdia *Cirkevná a svetská moc v hornouhorských mestách v 15. a 16. storočí*, v ktorej sa Demkó pokúsil prekročiť rámec čisto lokálnej sondy a formulovať širšie, komparatívne ladené pozorovania o fungovaní mestskej moci.⁴⁷ Nezostáva pri jednej mestskej komunite, ale prepája príklady z viacerých miest, čím naznačuje ambíciu postihnúť spoločné črty mestského právneho a správneho poriadku. V tomto zmysle má práca aj novátorský rozmer. Napriek tomu text stále nesie znaky Demkóovej ranej fázy. Je výrazne deskriptívny. Autor vrství normatívne predpisy, mestské záznamy a jednotlivé prípady, no iba zriedka ich podrobuje analýze. Výklad preto pôsobí skôr ako množstvo dobre vybraných príkladov než ako jasne vystavaný výklad s presnou argumentáciou. S tým súvisí aj to, že autor nie vždy dôsledne rozlišuje medzi jednotlivými typmi prameňov a ich výpovednou hodnotou. Širší záber a komparatívna ambícia sú už prítomné, no interpretácia ešte miestami ustupuje opisnosti.

Výraznou črtou – nielen tejto štúdie – je aj sklon k rozprávaniu. Demkó ožiuje text konkrétnymi epizódami, konfliktmi a disciplinárnymi zásahmi, čo mu dodáva plasticnosť a čitateľskú príťažlivosť. Zároveň sa však výklad miestami mení na sled príkladov, ktoré skôr ilustrujú, než vysvetľujú.

Celkovo ide o text, v ktorom sa už zreteľne objavuje širší záber, komparácia a snaha o syntetickejší pohľad. Zároveň však zostáva zaťažený typickými slabosťami Demkóovej ranej tvorby. Prevahou opisu nad interpretáciou, voľnejšou

46 DEMKÓ. Adatok az 1619–20-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. In *Századok*, 1881, roč. 15, č. 5, s. 431-443; DEMKÓ. Az 1637–38-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. 1. část. In *Századok*, 1885, roč. 19, č. 3, s. 223-240; DEMKÓ. Az 1637–38-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. 2. část. In *Századok*, 1885, roč. 19, č. 4, s. 316-326; DEMKÓ. Az 1637–38-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. 3. část. In *Századok*, 1885, roč. 19, č. 5, s. 404-413; DEMKÓ. A magyar-cseh confoederatio és a beszercebányai országgyűlés. 1. část. In *Századok*, 1886, roč. 20, č. 2, s. 105-121; Demkó. A magyar-cseh confoederatio és a beszercebányai országgyűlés. 2. část. In *Századok*, 1886, roč. 20, č. 3, s. 209-228; DEMKÓ. A magyar-cseh confoederatio és a beszercebányai országgyűlés. 3. část. In *Századok*, 1886, roč. 20, č. 4, s. 291-308.

47 DEMKÓ. Egyházi és világi hatáság a felvidéki városokban a XV. és XVI. században. In *Századok*, 1887, roč. 21, č. 9, s. 685-699.

disciplínou pri rozbere prameňov a prílišnou dôverou v silu historického rozprávania.

Na základe predstavených textov možno povedať, že Demkóov autorský profil v periodiku *Századok* stojí na troch pilieroch. Prvým je orientácia na pramene a archív. Opakovane vychádza z mestských archívov, kroník, normatívnych textov a registratúrnych dokumentov. Druhým je inštitucionálno-politická citlivosť. Zaujímajú ho snemové procesy, právne a správne rámce, mestská regulácia a štruktúry verejného poriadku. Tretím je hornouhorské a mestské ukotvenie a v tejto súvislosti Spiš a Levoča či Prešporok a Banská Bystrica uňho nie sú náhodné kulisy, ale kľúčové mestá, v rámci ktorých skúmal širšie dejinné javy. V tomto zmysle Demkó v časopise *Századok* nevystupuje ako autor veľkých syntéz, ale ako historik, ktorý vie z drobnej archívnej práce vytvoriť spoľahlivý a odborne presvedčivý výklad s presahom k všeobecným dejinám Uhorska.

Ak by sme jeho autorský profil v časopise zhrnuli jednou formuláciou, Demkó sa na jeho stránkach ukazuje ako odborne fundovaný, archívne ukotvený a metodicky disciplinovaný historik mestského a hornouhorského sveta. Lokálne pramene vedel premeniť na historicky relevantné svedectvo o širších politických, administratívnych a kultúrnych procesoch. Jeho štúdie i recenzie zároveň ukazujú, že za základné hodnoty považoval spoľahlivú heuristiku, dôslednú argumentáciu opierajúcu sa o pramene a schopnosť zasadiť regionálne dejiny do širších súvislostí vývoja uhorskej spoločnosti, hospodárstva a kultúry.

Demkóova publikačná činnosť zároveň nevznikala vo vzduchoprázdne, ale prirodzene sa začleňovala do širšieho programu uhorskej historickej pramennej edície druhej polovice 19. storočia. Dôležitým priestorom sa preňho stal *Magyar Történelmi Tár*, ktorý od roku 1855 vydávala historická komisia Uhorskej akadémie vied s cieľom sprístupňovať drobnejšie historické pramene rozptýlené vo verejných i súkromných archívoch. Program periodika formulovaný Ferencom Toldym zdôrazňoval dvojitý cieľ: prispieť k objasňovaniu jednotlivých otázok domácich dejín prostredníctvom publikovania prameňov a zároveň podporovať záujem odbornej i širšej verejnosti o dejiny a ich pramennú základňu. Demkóova edičná činnosť tento program dôsledne naplňovala. Publikované mestské štatúty, obchodné regulácie, limitácie cien, hospodárske normy či politické dokumenty nevnímal ako izolované archiválie, ale ako materiál umožňujúci rekonštrukciu fungovania hornouhorských miest. Jeho publikačná stratégia tak organicky prepájala archívnu prácu, regionálnu historiografiu a širší pozitivistický projekt sprístupňovania historických prameňov, ktorý formoval uhorské dejepisectvo druhej polovice 19. storočia.⁴⁸

48 DEMKÓ. Kassa város hatósági szabályzata (Articuli Communitatis) 1404-ből. In *Magyar Történelmi Tár*, 1886, roč. 9, č. 1, s. 140-150; DEMKÓ. Limitatiók I. In *Magyar Történelmi Tár*, 1887, roč. 10, č. 2, s. 391-395; DEMKÓ. Limitatiók II. In *Magyar Történelmi Tár*, 1887,

III. Mestská a hospodárska dimenzia Demkóovej tvorby

3. 1. *Spišské právo ako historický svet*

V Demkóovej interpretácii spišské právo nevystupuje iba ako súbor starých paragrafov, ale ako dôležitá súčasť dejín spišských miest. Autor ukázal, že právne postavenie spišských Sasov sa nevytvorilo naraz ani „na zelenej lúke“, ale pramenilo z kolonizačného procesu, z privilégií uhorských kráľov i z právnych zvyklostí, ktoré si prisťahovalci priniesli zo svojej domoviny. Práve preto za kľúčové považoval nielen text samotnej *Zipser Willkühr*, ale aj širší rámec, teda kto právo používal, v akom prostredí vznikalo a ako sa menilo pri kontakte s uhorským krajinským právom.

Demkó presvedčivo zdôrazňuje, že spišské právo nemožno chápať ani ako čisto domáci produkt, ani ako jednoduchú kópiu nemeckých vzorov. Jeho jadro síce vyrastalo z nemeckých právnych tradícií, no na Spiši sa tieto normy prispôbilibi miestnym sociálnym, majetkovým a správnym pomerom. V tom spočíva najväčšia sila jeho výkladu. Právo predstavoval ako živý organizmus, ktorý sa utváral v každodennej praxi komunity. Nie je to teda len minulosť právneho textu, ale aj dejiny samosprávy, identity a kolektívnej pamäti.

Osobitnú pozornosť venoval Demkó vzťahu medzi privilégiom a zvykovým právom. Kráľovské listiny podľa neho neustanovovali všetko od začiatku, skôr potvrdzovali alebo upravovali staršie formy života, ktoré sa v spoločenstve už udomácnili. Aj preto jeho štúdia pôsobi moderne. Namiesto statického obrazu stredovekého práva ponúka dynamický pohľad na formovanie právneho poriadku v pohraničnom a etnicky zmiešanom regióne. Spiš tu nevystupoval ako periféria, ale ako oblasť, v ktorej sa intenzívne stretávali a vzájomne ovplyvňovali rôzne právne kultúry.

Z dnešného pohľadu je cenné aj to, že Demkó cez analýzu právnych prameňov nepriamo rekonštruuje sociálnu štruktúru regiónu. Za normami videl roľníkov, mešťanov, richtárov, grófov i kráľovskú moc. Právo je preňho zrkadlom spoločnosti, jej konfliktov aj spôsobov spolužitia. Preto jeho text neostáva iba sondou do dejín vzácneho prameňa, ale stáva sa dôležitým príspevkom k pochopeniu osobitostí právneho a kultúrneho vývoja stredovekého Spiša.⁴⁹

roč. 10, č. 3, s. 608-616; DEMKÓ. Limitatiók III. In *Magyar Történelmi Társaság Társulása*, 1887, roč. 10, č. 4, s. 794-799; DEMKÓ. Limitatiók. In *Magyar Történelmi Társaság Társulása*, 1889, roč. 12, č. 4, s. 187-195; DEMKÓ. Adatok Bocskai István korának történetéhez. 1. část. In *Magyar Történelmi Társaság Társulása*, 1889, roč. 12, č. 4, s. 609-626. Podľa mojich vedomostí pokračovanie nebolo publikované, takže je možné, že napokon ani nevzniklo.

49 DEMKÓ. *A szepesi jog (Zipser Willkühr) keletkezése. Viszonya országos jogunkhoz és a németországi anyajogokhoz*. Budapest 1891; BLAZOVICH. Szélsőjegyzetek a Szász tükör magyar fordításához. In *Századok*, 2006, roč. 104, č. 2, s. 477.

3. 2. Hornouhorský hospodársky priestor

Nasledujúca etapa jeho výskumu už predstavovala zreteľný posun v tematickom aj metodologickom uvažovaní. Práca o voľbe mestských úradníkov v Levoči v 16. a 17. storočí, hoci niesla skromný podnázov „osnova“, signalizovala ambíciu prekročiť rámec jednoduchého oboznamovania s prameňmi. Demkó sa tu opiera o spisy mestského archívu a pokúša sa z nich rekonštruovať konkrétny problém fungovania mestskej samosprávy. Neuspokojoval sa s uvádzaním jednotlivých údajov, ale z dochovaných dokladov skladá obraz mechanizmov voľby, kompetencií a každodenného chodu mestskej správy. Práve tu sa ukázalo, že ho nezaujímal iba dokument, ale aj inštitúcia a sociálna prax, ktorú dokument zachytával. V tomto zmysle išlo o dôležitý posun: archívny materiál sa stal východiskom pre interpretáciu mestského života.⁵⁰

Ďalšiu úroveň jeho práce predstavovala rozsiahlejšia a remeselne prepracovanejšia štúdia o opevnení a obrannom systéme Levoče. Tu bol Demkó už oveľa istejší v kompozícii výkladu. Vychádza zo staršej literatúry, výslovne nadväzuje na Imreho Henszlmanna, no neusiluje sa iba zopakovať známe poznatky, ale snaží sa ich doplniť a systematizovať. Mesto čítal ako historickú štruktúru, v ktorej sa pretína topografia, stavebný vývoj, obranná funkcia i identita. Práve táto práca ukázala, že Demkó bol autorom schopným premeniť rozptýlené údaje na ucelený obraz urbanistického a obranného fungovania mesta. Jeho štýl však stále nesie stopy dobovej vlastivednej rétoriky. Miestami je opisný, inde prejavuje až prílišný obdiv voči zachovanému stredovekému rázu Levoče. Textu to síce dodáva čitateľnosť, no zároveň to oslabuje analytickú ostrosť tam, kde by dnešný historik očakával výraznejšie problémové zacielenie.⁵¹

Hospodársko-historický význam jeho diela sa najvýraznejšie prejavuje v rekonštrukcii starého meštianskeho sveta. Jeho práce založené na systematickom spracovaní archívneho materiálu sa sústreďovali na hospodárske centrá v hornouhorskom regióne. Demkó sa zaoberal obchodnými kontaktmi s Poľskom, fungovaním jarmokov a pohybom tovaru, ako aj remeselnými a predindustriálnymi formami výroby vrátane cechov, kníhtlačiarstva, kníhkupectva, zvonoľárstva a hodinárstva. Do tejto línie patrili aj práce venované meštianskemu rodinnému životu a domácnosti v Levoči v 16. – 17. storočí, mestským reguláciám a širšiemu hospodárskemu fungovaniu hornouhorských miest. Osobitnú

50 DEMKÓ. Tisztujítás Lőcsén a XVI., XVII. században és vonások a városi hatóság hajdani életéből. (Vázlat). In *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1880–81-iki tanévről*. Lőcse 1881, s. 3-18.

51 DEMKÓ. *Lőcsének erődítése és védelmi rendszere*. In *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1883–1884-iki tanévről*. Lőcse 1884, s. 7-36.

pozornosť pritom venoval organizácii mestského hospodárstva a každodennému hospodárskemu životu meštianskeho prostredia.

Jedným z jeho dôležitých – a dodnes podnetných – poznatkov je, že život mesta nemožno rozprávať iba ako „dejiny inštitúcií“ alebo „dejiny práva“. Jar-močné regulácie a mechanizmy trhového dozoru uňho zachytávajú podmienky každodenného hospodárskeho fungovania. Ukázali, ako sa udržiaval poriadok a bezpečnosť, ako sa usmerňoval trh, ako sa riešili konflikty medzi cechovou výrobou a obchodníkmi a ako sa mestské spoločenstvo usilovalo o predvídateľnosť zásobovania i úverových vzťahov. Hospodársko-historický význam prác Kálmána Demkóa spočíval v tom, že dokázal mesto ukázať ako hospodársky organizmus, pričom mestský svet Spiša vykresľoval v každodennom rytme výroby, obchodu a spotreby.

Práca o meštianskom rodinnom živote a domácnosti v Levoči v 16. – 17. storočí z roku 1882 pôsobí na prvý pohľad ako obraz životného štýlu, v skutočnosti je však aj premysleným komparatívnym experimentom nadväzujúcim na koncepčné východiská knihy Bélu Radvánszkeho venovanej formám každodenného správania.⁵² Demkó tu stavia nemeckú domácnosť vedľa chodu uhorskej šľachtickej domácnosti a pýta sa, aké „tlaky“ formovali meštiansku spotrebu. Uzavretý mestský charakter Levoče, potreba bezpečia a remeselno-obchodná profesijná štruktúra spoločne formovali kultúru bývania i každodenný svet levočských mešťanov. Účelnosť, úspornosť a reprezentácia sa tu neobjavujú ako navzájom sa vylučujúce, ale ako vzájomne sa dopĺňajúce hľadiská. Osobitnou prednosťou tejto práce je, že normatívne rámce zasahujúce aj do súkromného života mešťanov – spiškosaské právne obyčaje, levočské štatúty a najmä rukopis mestskej knihy *Rechtspuechle Leutschau* z roku 1370, uložený v levočskom archíve – nevníma iba ako kulisu, ale ako podstatný vysvetľujúci faktor. Práve preto sa výdavky domácnosti a spôsob udržiavania spoločenského postavenia stávajú nepriamym ukazovateľom príjmov meštianstva, životných nákladov a sociálnych rozdielov.⁵³

Demkóova najucelenejšia monografia vydaná v edícii Uhorskej akadémie vied s názvom *O živote hornouhorských miest v 15. – 17. storočí* rozširuje pôvodné zameranie na Levoču. V rokoch 1881 – 1886 skúmal bohatý písomný materiál viacerých hornouhorských mestských archívov, pričom zároveň využíval svoje odborné kontakty a opieral sa o relevantnú maďarskú i nemeckú literatúru z oblasti mestských a hospodárskych dejín.⁵⁴ Nevytvoril katalóg privilegií

52 RADVÁNSZKY. *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. Zv. 1-3.* Budapest 1880; DEMKÓ. *Polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI–XVII. században.* Lőcsé 1882, s. 3.

53 DEMKÓ. *Polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI–XVII. században*, s. 3-7, 34-65.

54 DEMKÓ. *A felső-magyarországi városok életéről a XV–XVII. században.* Budapest 1890,

a právnych článkov, ale jeho výklad smeroval k rekonštrukcii každodenného fungovania mestského prostredia a sociálnej praxe jeho obyvateľov. Autor výslovne upozorňuje, že materiály mestských archívov v mnohých prípadoch stále predstavujú „nedotknuté“ pramenné pole, a preto je výsledný obraz nevyhnutne medzerovitý; nevníma to však ako slabinu, ale ako výskumnú výzvu. V texte osobitne vynikajú miesta, kde sa normatívny poriadok bezprostredne stretáva s hospodárstvom: kontrola jarmokov a obehu tovaru, fungovanie cechových rámcov, ako aj prepojenie mestského zásobovania s udržiavaním poriadku. Dôraz kládol vyslovene na „hospodárske uzly“, teda na jarmočnú a zásobovaciu reguláciu, kontrolu mier a kvality, zákaz priekupníctva, obmedzovanie mestského úveru a prax vymáhania dlhov, ako aj na každodenné konflikty. Svet cechov ňho nepredstavoval romantickú tradíciu, ale pracovnú organizáciu a trhovú inštitúciu, ktorú možno charakterizovať regulovaným vstupom, ochranou kvality, disciplináciou a riešením konfliktov.

Demkóovou silnou stránkou bolo, že právno-administratívne pramene dokázal interpretovať ako zdroj poznania hospodárskeho fungovania mesta. Ukazuje, ako normy vytvárali ochranu v oblasti zásobovania, poriadku a úveru a ako sa politické neistoty premietali do obchodu. Z hornouhorskej mestskej historiografie tým robil použiteľného predchodcu ranej regionálnej hospodárskej histórie, aj keď jeho pozornosť zostávala sústredená najmä na mestské inštitúcie nemeckého meštianstva a na mestské hospodárstvo. Zároveň však nešlo o izolovanú lokálnu históriu, na príkladoch Košíc, Prešova, Bardejova, Kežmarku či banských miest postupoval komparatívne a miestami siahla aj po nemecko-rakúskych paralelách. Hornouhorský hospodársky priestor sa tak utváral na priesečníku regulačných pravidiel a hospodárskych sietí.⁵⁵

Od tohto širšieho regionálneho pohľadu sa však Demkó často vracal k Levoči. Vidno to aj v jeho krátkom umelecko-historickom opise mesta z roku 1896. Na prvý pohľad pôsobí ako sprievodca po pamiatkach, v skutočnosti je to však aj ukážka toho, ako sa dá mesto čítať ako historický prameň. Stredoveké usporiadanie mesta, renesančné meštianske domy, verejné a cirkevné budovy ňho nie sú iba architektonickými pamiatkami, ale aj stopami minulého života mesta. Demkó v nich videl spoločenský poriadok, majetkové pomery aj postavenie mestskej komunity. Opis pamiatok sa tak ňho prirodzene spájal s rozprávaním o dejinách mesta.⁵⁶ Jeho monografiu o Levoči z roku 1896 možno zaradiť do širšieho kontextu miléniovej publikačnej produkcie, ktorá podporovala historickú reprezentáciu miest a regiónov v rámci uhorského miléniového obdobia.

s. III–VII.

55 DEMKÓ, *A felső-magyarországi városok életéről a XV–XVII. században*, s. 7, 59–72, 190–191.

56 DEMKÓ, *Lőcse város múlttörténeti rövid leírása*. Lőcse 1896.

Hoci sa dnešná Levoča môže javiť ako neveliké mesto, jej minulosť rozhodne nebola bezvýznamná. Ako centrum spišských Sasov a mesto s osobitným právnym postavením patrila k dôležitým miestam uhorských dejín. Demkó pritom zdôrazňoval, že význam Levoče nestál len na hospodárskej sile, ale aj na jej niekdajšom postavení, kontaktoch a kultúrnej úrovni. Tento pohľad rozvíjal najmä v práci *Dejiny Levoče. Právno-, umelecko- a kultúrnohistorická časť* z roku 1897.⁵⁷

Dôležité miesto v jeho práci mali mestské denníky a kroniky, predovšetkým kronika Gašpara Haina, ale aj staršie spišské kroniky a rukopisné monografie. Demkó sa vo svojej štúdií venovanej Hainovej kronike usiloval ukázať, že tieto texty nevznikali iba z rozprávania alebo neskoršej tradície, ale opierali sa aj o záznamy mestských úradníkov a archívny materiál. Hodnota Demkóovej štúdie preto nespočíva iba v rekonštrukcii dejín mesta, ale aj v pozornosti venovanej prameňom, z ktorých historické rozprávania vyrastá. Práve tým ukázal, že listiny, kroniky a miestne rukopisné práce nepredstavovali iba doplnok mestských dejín, ale ich prirodzenú a dôležitú súčasť.⁵⁸ Hoci vznikla v rámci staršej historiografickej tradície, Demkóova štúdia si zachováva význam ako relevantný historiografický príspevok a jeden z prvých pokusov o kritické zhodnotenie diela Gašpara Haina. V bibliografických a lexikálnych záznamoch je táto štúdia dodnes uvádzaná ako významný referenčný bod.

Demkóove práce môžu byť inšpiratívne predovšetkým v tom, ako spojili mestský normatívny poriadok s každodenným hospodárskym fungovaním. Ukázali, ako možno štatút mesta či jeho nariadenie čítať ako dejiny trhu, výroby a spotreby. Zároveň disponujú výrazným komparatívnym potenciálom, keďže sa venovali viacerým spišským a hornouhorským mestám, takže miestne javy možno ľahšie porovnávať a typologizovať. Aj tým Demkó prispel k debate o tom, či existoval „samostatný uhorský“ vývin mestského práva a argumentačne posilnil tézu o určujúcom nemeckom vzore.⁵⁹

IV. Organizátor poznania, nové výskumné oblasti a verejný intelektuál

4. 1. Odborné siete a organizovanie vedeckého života

Dôležitou súčasťou Demkóovej profesionálnej dráhy bolo aj systematické budovanie odborných kontaktov a spoločenského kreditu prostredníctvom vedeckých, pamiatkarských a stavovských organizácií. Jeho pôsobenie nebolo obmedzené

57 DEMKÓ. *Lócse története. I. Jog-, mű- és művelődéstörténeti rész*. Lócse 1897.

58 DEMKÓ, Hain Gáspár és krónikája. 1. část, s. 133-143; DEMKÓ. Hain Gáspár és krónikája. 2. část. In *Századok*, 1883, roč. 16, č. 3, s. 223-235.

59 BRUCKNER. A középkori parfikuláris jogfejlődés és a selmeci városi és bányajog. In *Miskolci Jogászélet*, 1935, roč. 11, č. 1-2, s. 4.

len na školu, archív a publikovanie. Aktívne sa zapájal aj do práce odborných spoločností, ktoré mu umožňovali stretávať sa s ďalšími historikmi, vymieňať si skúsenosti a budovať si odborné postavenie.

Jeho členstvo v Krajinskom spolku stredoškolských profesorov (*Országos Középiskolai Tanáregyesület*), Spišskom učiteľskom kruhu (*Szepesi Tanári Kör*) i v Uhorskej historickej spoločnosti (*Magyar Történelmi Társulat*) zasa ukazuje, že vedome vstupoval aj do nadregionálnych odborných sietí. Vrchol jeho kariéry ako historika predstavovalo zvolenie za korešpondujúceho člena Uhorskej akadémie vied, čo sa mu podarilo až v roku 1897.⁶⁰ Skutočnosť, že pôsobil ako externý člen Pamiatkového krajinského výboru krajiny (*Műemlékek Országos Bizottsága*) svedčí o tom, že jeho odborná kompetencia presahovala úzko chápaný rámec regionálnej historiografie a nachádzala uplatnenie aj v oblasti ochrany a expertízy historických pamiatok.

Podobne významná bola jeho úloha tajomníka Spišskej historickej spoločnosti, kde sa nesústredil iba na administratívne zabezpečenie chodu spolku, ale podieľal sa aj na formovaní jeho odborného programu, na organizovaní výskumu a na prepájaní regionálneho bádania s publikovaním prameňov a výsledkov výskumu. Dobové i neskoršie bibliografické záznamy ho zároveň spájajú so zakladateľským okruhom spolku. V rokoch 1885 – 1891 redakčne pripravil sedem ročníkov spolkovej ročenky a ako tajomník patril medzi významných organizátorov historického života v spišskom regióne. Práve prostredníctvom tejto činnosti si postupne budoval odborné kontakty a vlastnú pozíciu v širšom kruhu uhorských historikov.⁶¹

Demkó vo svojom programovom vyhlásení z roku 1885, publikovanom v prvom zväzku ročenky Spišskej historickej spoločnosti, označil za základnú úlohu spolku záchranu prameňov a sprístupnenie historických prameňov a poznania minulosti. Miestny historický výskum považoval za základ pre pochopenie celonárodných dejín. Tvrdil totiž, že celok spoznáme iba vtedy, ak najprv pochopíme jeho jednotlivé časti. Zloženie spolkovej ročenky navyše ukazuje, že vedu nevnímal len ako písanie o minulosti. Cez historické dokumenty, životopisy a zapájanie verejnosti sa snažil vybudovať miestnu vedeckú komunitu. Tá mala fungovať vďaka zapáleným ľuďom, publikačným možnostiam a dlhodobej podpore archívov či múzeí.⁶² V tomto duchu pôsobil až do roku 1896, keď svoje členstvo

60 Korešpondenciu Demkóa s Thalym pozri Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, P 1747, Thaly Kálmán (1860–1909), kartón č. 4-5, inventárna jednotka č. 6.

61 Tárca. In *Századok*, 1882, roč. 16, č. 1, s. 87; KALMÁR, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1909, roč. 12, s. 10.

62 DEMKÓ. *A társulat alakulásának története*. In DEMKÓ, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1885, roč. 1, s. 1-10.

v Spišskej historickej spoločnosti ukončil. V roku 1908 bol vymenovaný za jej čestného člena.⁶³

Demkó patril medzi aktívnych organizátorov spolkového a kultúrneho života v Levoči. Pôsobil ako predseda, podpredseda či člen výborov v osvetových, charitatívnych a športových združeniach; inicioval spoločenské kruhy a divadelné spolky, ktoré mali v dobovom kontexte aj výrazný kultúrno-politický rozmer.⁶⁴

4. 2. Priekopník uhorskej lekárskej historiografie

Lekársko-historická práca Demkóa *Dejiny uhorského lekárskeho stavu so zreteľom na vývoj liečebných inštitúcií v Uhorsku do konca 18. storočia* nevznikla na základe profesionálnej medicínskej praxe, ale vychádzala z jeho archivárskeho a historického výskumu. Ako bádateľ dejín hornouhorských miest sa pri práci v levočskom archíve a ďalších spišských archívoch opakovane stretával s prameňmi týkajúcimi sa hygieny, epidémií, špitálov, kúpeľov, zdravotných nariadení i každodennej zdravotnej správy. Práve tento typ materiálu ho priviedol k dejinám medicíny.⁶⁵

Bezprostredným impulzom sa stalo jeho vystúpenie na zjazde lekárov a prírodovedcov v Starom Smokovci v roku 1888, kde predniesol referát o verejnom zdravotníctve miest v 15. – 18. storočí. Až tam bol upozornený na staršiu, opakovane neúspešnú súťaž vypísanú na spracovanie uhorských dejín medicíny. Demkó sa tejto výzvy ujal, no zároveň sa ukázali limity jeho odbornej pozície. Keďže nebol lekárom, hodnotiaca komisia odporučila, aby sa nesústredil na úplné dejiny lekárskej vedy, ale skôr na dejiny lekárskeho stavu a na vývin liečebných inštitúcií do konca 18. storočia. Aj preto sa pôvodne širšie koncipovaný projekt premenil na prácu zameranú predovšetkým na lekárov, lekárnikov, chirurgov, pôrodníctvo, zdravotnícke zariadenia, epidémie a verejné zdravotníctvo. Táto zmena nepredstavovala len úpravu názvu, ale ovplyvnila aj celkové smerovanie a spôsob spracovania diela.⁶⁶

Výskumná náročnosť Demkóovej úlohy spočívala aj v tom, že vstupoval na pole, ktoré v uhorskom prostredí ešte nemalo pevnú inštitucionálnu základňu.

63 KALMÁR, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1909, roč. 12, s. 109.

64 Demkó sa angažoval pri zakladaní maďarských kultúrno-osvetových spolkov v Levoči, napríklad Spišského kruhu Eötvösa, založeného v roku 1881, a od roku 1891 aj Levočského maďarského divadelného podporného združenia, ktoré vystupovali ako nositelia otvorene maďarizačne orientovaného programu. KÁRPÁTI, Demkó Kálmán (1852–1918) élete és munkássága, s. 86; A szepesi Eötvös-kör. In *Függetlenség*, 13. november 1881, roč. 2, č. 313, s. 2; DEMKÓ, *Lőcse története. I. Jog-, mű- és művelődéstörténeti rész*, s. 205.

65 DEMKÓ. *A magyar orvosi rend története, tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig*. Budapest 1894.

66 SZÁLLÁSI. Egy orvostörténeti munka jubileuma. In *Orvosi Hetilap*, 30. október 1994, roč. 135, č. 44, s. 2435–2436.

Jeho pramenná báza bola preto neobyčajne široká. Siahal po archívnych dokumentoch, mestských štatútoch, zdravotných nariadeniach, rukopisných materiáloch i po dovtedajšej domácej a zahraničnej literatúre. Jeho postup bol v jadre pozitivistický a prevažne deskriptívny. Materiál zhromažďoval, triedil a chronologicky usporadúval, pričom sa usiloval zachytiť aj širší civilizačný a sociálny rozmer zdravotných pomerov. Práca bola členená nielen chronologicky, ale aj tematicky – osobitne sledovala lekárov, lekárnikov, kúpele, pôrodníctvo, zdravotnícke inštitúcie, epidémie a oblasť úradného dohľadu nad verejným zdravím.

4. 3. Demkóova vojensko-historická tvorba

Demkó vo svojej vojensko-historickej tvorbe uverejňovanej v časopise *Hadtörténeti Közlemények* (Vojenskohistorické príspevky) nesmeroval k tradičnému, heroizujúcemu opisu bitiek, ale k rekonštrukcii fungovania vojenského systému v jeho spoločenskom, majetkovom a správnom zázemí. Zdôrazňuje, že Uhorsko sa po Moháči ocitlo v dlhodobom období vojenských konfliktov, no skutočné pochopenie tejto epochy si vyžaduje sledovať nielen samotné boje, ale aj rozpad starého poriadku, premeny vojenskej organizácie a vzťahy medzi panovníckou mocou, stavmi a krajinou.⁶⁷

Jeho základnou inšpiráciou bola snaha vysvetliť, akým spôsobom sa v 16. storočí formovala obrana krajiny pod tlakom osmanskej expanzie, dynastických konfliktov a habsburských centralizačných tendencií. Demkó si zároveň uvedomoval, že vojenské dejiny nemožno oddeliť od dejín štátu, šľachty, daňového systému ani od širších sociálnych otrasov. Preto neanalyzuje vojsko iba v užšom zmysle slova, ale sleduje aj sieť hradov a hradných panstiev, mechanizmy zásobovania, vyplácanie žoldu, veliteľské kompetencie i krajinské uznesenia. Pritom je mimoriadne dôležité, že upozorňuje aj na deformácie dobovej praxe: na chronický nedostatok financií, napätie medzi domácimi elitami a cudzími veliteľmi, ako aj na zlyhávanie zásobovania, ktoré neraz rozhodovalo viac než samotná bojová odvaha.

Jednou z hlavných výskumných ťažkostí bola preňho skutočnosť, že armáda 16. storočia nepredstavovala jednotný a stabilný organizmus. Demkó výslovne upozorňuje, že nemožno hovoriť o „jednotnej“ armáde ani o jednotnej výzbroji

67 DEMKÓ. Országos conscriptio és az állandó katonaság téli elszállásolása 1719–20-ra. 1. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1913, roč. 14, s. 89-105; DEMKÓ. Országos conscriptio és az állandó katonaság téli elszállásolása 1719–20-ra. 2. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1913, roč. 14, č. 1, s. 247-263; DEMKÓ. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 1. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1916, roč. 17, s. 1-36; DEMKÓ. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 2. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1917, roč. 17, č. 1, s. 312-348; DEMKÓ. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 3. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1917, roč. 18, č. 1, s. 35-70; DEMKÓ. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 4. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1917, roč. 18, č. 1, s. 186-218.

či výstroji, pretože vojenskú silu krajiny tvorili kráľovskí žoldnieri, hradné posádky, stoličné oddiely, bandéria, mestské kontingenty i slobodní hajdúsi. Práve táto vnútorná roztrieštenosť ho nútila skladať obraz uhorskej vojenskej sily z rozmanitých typov prameňov a z množstva čiastkových údajov.

Demkó pracoval so širokou a metodicky podnetnou pramennou základňou. Pri výskume hradov a panstiev výslovne využíval daňové súpisy, urbáre, z ktorých zisťoval príslušnosť obcí k jednotlivým hradom, počet port, domov i rozsah majetkových celkov.⁶⁸ V štúdiách venovaných vojenskej organizácii, veleniu a zásobovaniu siahal po krajinských zákonníkoch, komorských účtoch, registroch dlhov, kronikách i pamätiach dobových aktérov. Týmto spôsobom prepájal normatívne pramene s naratívnymi svedectvami a hospodárskou evidenciou, čím vytváral plastickejší a presvedčivejší obraz fungovania vojenského systému.

Najväčší prínos Demkóovej vojensko-historickej práce preto spočíval v tom, že dejiny vojen premenil na dejiny fungovania štátu a spoločnosti vo vojnových podmienkach. Jeho texty o uhorskej vojenskej sile, o hornouhorských hradoch a o zásobovaní armády presvedčivo ukazujú, že obrana krajiny nestála iba na bojisku, ale aj na vzťahoch medzi panstvom, hradom, komorou a snemom. Práve v tomto ohľade jeho práce presahovali rámec staršej vojenskej historiografie a predstavujú hodnotný príspevok k sociálnym a inštitucionálnym dejinám Uhorska v ranom novoveku.

4. 4. Verejný život, identita, politika a posledné roky života

Dňa 2. júna 1896 v Budapešti prevzal vedenie štátneho gymnázia v VIII. obvode, čím sa uzavrela dôležitá etapa jeho života spätá so Spišom. Po dlhých rokoch tak opúšťal kraj, ktorý zohral významnú úlohu v jeho profesijnom formovaní a ku ktorému si zároveň vytvoril hlboký osobný vzťah.⁶⁹

Ako prvý riaditeľ novovzniknutej inštitúcie dohliadal na jej konsolidáciu a na presťahovanie do novej budovy (od roku 1897), pričom popri administratívne sám vyučoval dejepis, filozofiu i francúzštinu a redigoval ročenku školy.⁷⁰ Veľkomestské prostredie mu na jednej strane otvorilo širšie spoločenské styky,

68 DEMKÓ. Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. 1. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1914, roč. 14, č. 1, s. 210-233; DEMKÓ. Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. 2. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1914, roč. 14, č. 1, s. 423-441; DEMKÓ. Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. 3. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1915, roč. 15, č. 1, s. 573-638.

69 DEMKÓ. *Értesítő a budapesti VIII. ker. m. kir. állami főgymnasiumról az 1896/87. tanévben*. Budapest 1897, s. 6.

70 KORDOS, ed. *A löcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1896–97-ki tanévről*. Lőcse 1897, s. 70; DEMKÓ. *Értesítő a budapesti VIII. ker. m. kir. állami főgymnasiumról az 1896/87. tanévben*. Budapest 1897, s. 10-11, 67.

no zároveň mu – podľa dobových hodnotení – uberalo čas, ktorý by mohol venovať rozsiahlejším vedeckým projektom; výraznejšie sa preto začal orientovať na učebnice a školské publikácie, ktoré prirodzene nadväzovali na jeho pedagogickú činnosť. Po dlhoročnom a úspešnom pôsobení vo funkcii riaditeľa odišiel v roku 1906 do dôchodku.⁷¹

Pedagogická a vedecká činnosť pritom tvorili iba jednu časť jeho verejného pôsobenia. Popri nich sa čoraz výraznejšie angažoval aj v spolkovom, cirkevnom a spoločenskom živote, kde sa snažil presadzovať svoje predstavy o kultúrnom a verejnom rozvoji.

Demkó nevstupoval do verejného života primárne ako klasický stranícky politik, hoci sa v roku 1906 pokúsil vstúpiť aj do parlamentnej politiky ako kandidát Liberálnej strany. Výraznejšie však vystupoval ako intelektuál, ktorý sa prostredníctvom publikačnej činnosti usiloval ovplyvňovať smerovanie spoločnosti. Jeho politické myslenie sa naplno rozvinulo až v budapeštianskom období, keď sa otázka identity, jazyka a postavenia uhorských gréckokatolíkov stala aj jeho osobnou témou. V tomto prostredí sa postupne vyprofiloval ako presvedčený zástanca kultúrnej a jazykovej asimilácie rusínskeho obyvateľstva v rámci maďarského národného projektu, pričom dôležitú úlohu pripisoval škole a cirkvi. Programovo to vyjadril aj v texte *Asimilácia, reasimilácia a maďarská kultúrna politika* z roku 1897.⁷²

Jeho verejná aktivita sa odohrávala nielen na stránkach novín ako *Görög Katholikus Hírlap* (Gréckokatolícke noviny), ale aj v rámci organizovaného gréckokatolíckeho hnutia. Pôsobil v Spolku maďarských gréckokatolíkov (*Magyar Görögkatolikusok Egyesülete*) a neskôr sa výrazne angažoval aj v redakčnej práci. Práve tlač mu poskytovala priestor, v ktorom mohol spájať cirkevné, jazykové a sociálne otázky do jedného programu. Demkó tu vystupoval nielen ako historik, ale aj ako aktér doby, ktorý veril, že identitu možno formovať kultúrnou politikou, školou a verejným slovom.⁷³

Vo voľbách roku 1906 síce uspel, jeho poslanecká dráha sa však napokon nerozvinula.⁷⁴ Aj preto zostáva Demkó v prvom rade zaujímavý nie ako veľký parlamentný hráč, ale ako typ verejne činného vedca, ktorého politické pôsobenie bolo odrazom jeho publicistiky, ideového presvedčenia a úsilia zasiahnuť do národných a cirkevných sporov svojej doby.

71 ZLINSZKY, Demkó Kálmán 1852–1918, s. 12, 14.

72 DEMKÓ. *Asszimiláció, reasszimiláció és a magyar kultúrpolitika*. Budapest 1897; MAYER. Adatok a százasforduló ruszin (kárpatukrán) értelmiségének elmagyarosodásához. In *Történelmi Szemle*, 1977, roč. 20, č. 2, s. 274.

73 KÁRPÁTI, Demkó Kálmán (1852–1918) élete és munkássága, s. 105–114.

74 KOVÁTS. Zemplén megyei országgyűlési követválasztások 1861–1910. In *Borsodi Levéltári Füzetek*, 1989, roč. 27, s. 144.

Zomrel ako 65-ročný 13. februára 1918 v Budapešti.⁷⁵ Dobové pramene zároveň pripomínajú ďalšiu tragédiu, keď krátko po ňom, 23. februára, zomrela aj manželka Ilona.⁷⁶ Obaja boli pochovaní na budapeštianskom cintoríne Farkasrét, manželka v blízkosti Kálmána.⁷⁷

V. Kálmán Demkó ako tvorca regionálneho historického poznania

Pri pohľade na životné dielo Kálmána Demkóa sa ukazuje, že nepatril iba k usilovným zberateľom regionálneho materiálu ani k autorom, ktorí v dejinách mesta a regiónu hľadali len miestne kuriozity. Bol historikom, ktorý rozumel dejinnému poznaniu ako kolektívne organizovanému procesu. Jeho význam nespočíval iba v tom, že písal štúdie, ale aj v tom, že spoluvytváral podmienky, za akých sa výskum regionálnych dejín mohol rozvíjať ako sústavná, disciplinovaná a odborne etablovaná vedecká činnosť.

Aj jeho pôsobenie v odborných a kultúrnych spolkoch – v Pamiatkovom výbore krajiny, v Krajinskom spolku stredoškolských profesorov, v Spišskej historickej spoločnosti a v Uhorskej historickej spoločnosti – ukazuje, že svoju dráhu budoval vedome v širších profesijných sieťach. Tieto väzby naznačujú, že nechcel zostať uzavretý v horizontoch lokálneho vlastivedného záujmu, ale smeroval k tomu, aby sa dejiny Spiša a hornouhorských miest integrovali do nadregionálnej uhorskej vedy, školstva a expertízy pamiatok. Práve preto ho nemožno chápať len ako lokálneho kronikára, ale skôr ako regionálneho historika modernej éry, ktorého autorita vyrastala zo spojenia pramennej erudície, pedagogickej praxe, publikačnej aktivity a organizačnej schopnosti.

Ak sa na Demkóove texty pozrieme ako na celok, ukazuje sa, že jeho publikačná činnosť smerovala k trom cieľom: sprístupňovaniu prameňov, systematizácii poznatkov a vytváraníu odborného rámca pre historický výskum. Jej cieľom nebolo iba rozprávať o minulosti, ale zabezpečiť, aby o nej bolo vôbec možné hovoriť na základe overiteľného materiálu, usporiadaného poznania a funkčnej vedeckej komunikácie. Nešlo teda o publicistiku v novinárskom či popularizačnom zmysle, ale o osobitú formu vedeckej regionalistiky na konci 19. storočia, v ktorej sa bibliografia, archívna práca, pramenná kritika a historický výklad spájali do jedného celku. Práve tým Demkó presahoval rámec tradič-

75 FamilySearch, „Hungary Civil Registration, 1895–1980“, záznam pre Demkó Kálmán a Demkó István, 13. 2. 1918 [cit. 2024-10-25].

76 FamilySearch, „Hungary Civil Registration, 1895–1980“, záznam pre Dudinszky Ilona a Dudinszky Sándor, 23. 2. 1918 [cit. 2024-10-25]. Priezvisko zosnulej Ilony je v prameni chybné uvedené ako Dubnyiszky. LENGYEL, ed. *A budapesti VIII. kerületi magyar királyi állami főgimnázium huszonharmadik évi értésítője az 1917–1918. iskolai évről*. Budapest 1918, s. 9.

77 Hrob sa nachádza na parcele č. 1 (1-14/15). Pozri *Budapesti Negyed*, 2003, roč. 11, č. 3, s. 206.

nej vlastivedy. Z lokálnej historickej skúsenosti dokázal formulovať širší obraz spoločnosti a fungovania hornouhorského regiónu.

Ak by sme mali jeho historiografickú publikačnú a organizačnú činnosť zhrnúť jednou vetou, možno povedať, že tvorili neoddeliteľný celok. Jeho texty mali váhu, pretože vyrastali z prostredia, ktoré sám pomáhal budovať, a jeho organizačná práca bola účinná preto, že sa opierala o vlastnú bádateľskú kompetenciu. Demkó tak nevystupuje len ako autor jednotlivých štúdií, ale aj ako organizátor regionálneho historického poznania, ktorý z pozície bibliografa a archivára realizoval výskum, ako redaktor sprostredkoval jeho výsledky a inštitucionálne zabezpečoval jeho kontinuitu.

Zároveň však jeho dielo nesie aj zreteľné obmedzenia svojej doby. Jeho výklad sa spravidla pohyboval v rámci pozitivisticky orientovaného historického myslenia, ktoré kladlo dôraz na inštitúcie, normy, mestské elity a tie vrstvy spoločnosti, ktoré boli dobre zachytené v dobových prameňoch. Skúsenosti sociálnych skupín, ktoré sa v prameňoch objavujú menej výrazne, tak zostávali skôr na okraji pozornosti. Aj preto je dnes podnetné čítať Demkóa dvojako: ako autora, ktorý s mimoriadnou sústredenosťou sprístupňoval archívny materiál a premieňal ho na historické rozprávanie, no zároveň aj ako historika, s ktorým možno viesť kritický odborný dialóg. Práve v tom spočíva jeho trvalejší význam pre dejiny spišskej a hornouhorskej historiografie.

O autorovi / About the author

Mgr. Štefan Gaučík, PhD. et PhD.

Historický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i.

P. O. Box 198, Klemensova 19, 814 99 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: stefan.gaucik@savba.sk

<https://orcid.org/0000-0001-6114-5412>

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57204684946>

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/AAP-5307-2021>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archives sources

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, P 1747

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

- A budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem Almanachja MDCCCLXXIII–LXXIV-ről.* Budapest: Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1874.
- A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1878–79-iki tanévről.* Lőcse: Reiss József, 1879.
- Az eperjesi róm. kath. kir. fő-gymnasium értesítője az 1865/6 tanévben.* Eperjes: Staudy Antal, 1866.
- Az eperjesi róm. kath. kir. főgimnasium értesítője az 1866/67-dik tanévre.* Kassa: Werfer Károly, 1867.
- Az eperjesi kir. kath. fő-gymnasium értesítője az 1869/70 tanévre.* Eperjes: Ipar- és Hitelbank nyomdája, 1870.
- BIKKI, István. *A magyar levéltártörténet kronológiája 1000–2000.* Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2000.
- Budapesti Negyed*, 2003, roč. 11, č. 3, s. 206.
- CSÁKA, Károly, ed. *A trsztenai kir. kath. gymnasium évi értesítője az 1876/7 tanévről.* Budapest: Rudnyánszky A., 1877.
- CSÁKA, Károly, ed. *A trsztenai kir. kath. gymnasium évi értesítője az 1878/9 tanévről.* Budapest: Rudnyánszky A., 1879.
- DEMKÓ, Kálmán, ed. *A lőcsei m. kir. állami főreáliskola értesítője az 1889 – 1890-iki tanévről.* Lőcse: Reiss József, 1890.
- DEMKÓ, Kálmán. Adatok Bocskai István korának történetéhez. 1. část. In *Magyar Történelmi Tár*, 1889, roč. 12, č. 4, s. 609-626.
- DEMKÓ, Kálmán. *Értesítő a budapesti VIII. ker. m. kir. állami főgymnasiumról az 1896/87. tanévben.* Budapest: Detschländer Ede, 1897.
- DEMKÓ, Kálmán. Limitatiók I. In *Magyar Történelmi Tár*, 1887, roč. 10, č. 2, s. 391-395.
- DEMKÓ, Kálmán. Limitatiók II. In *Magyar Történelmi Tár*, 1887, roč. 10, č. 3, s. 608-616.
- DEMKÓ, Kálmán. Limitatiók III. In *Magyar Történelmi Tár*, 1887, roč. 10, č. 4, s. 794-799.
- DEMKÓ, Kálmán. Limitatiók. In *Magyar Történelmi Tár*, 1889, roč. 12, č. 4, s. 187-195.
- DEMKÓ, Kálmán. Lőcse levéltárának regestruma. In *Századok*, 1884, roč. 18, č. 2, s. 179-181.
- DEMKÓ, Kálmán. Lőcse sz. kir. város levéltárának legrégibb irományai 1600-ig. In *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1879–80-iki tanévről.* Lőcse: Reiss József, 1880, s. 26-32.
- DEMKÓ, Kálmán. Lőcse város levéltárának Lengyelországra vonatkozó irományai a XVI. századból. In *Századok*, 1883, roč. 17, č. 5, s. 453-457.
- DEMKÓ, Kálmán. *Polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI–XVII. században.* Lőcse: Reiss József, 1882.
- DEMKÓ, Kálmán. *Regestum slobodného kráľovského mesta Levoče od roku 1280 do 1779.* Levoča 1956.
- DEMKÓ, Kálmán. Supplementum Analectorum terrae Scepusiensis. Pars II. In DEMKÓ, Kálmán, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1889, roč. 5, s. 158-160.
- ERDÉSZ, Ádám, ed. *Márki Sándor naplói. Zv. 4. 1915–1919.* Gyula: Magyar Nemzeti Levéltár Békés Vármegyei Levéltára, 2023.
- Értesítője az unghvári kir. kath. főgimnáziumnak az 1870/1 tanévről.* Ungvár: Jäger Károly özvegye, 1871.
- Irodalmi szemle. In *Századok*, 1890, roč. 24, č. 7, s. 611.
- KALMÁR, Elek, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1909, roč. 12, s. 9-28.

- KORDOS, Gusztáv, ed. *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1896–97-ki tanévről*. Lőcse: Reiss József, 1897.
- LENGYEL, Miklós, ed. *A budapesti VIII. kerületi magyar királyi állami főgimnázium huszonharmadik évi értesítője az 1917–1918. iskolai évről*. Budapest: Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., 1918.
- Slovenský biografický slovník*, Zv. 1. Martin: Matica Slovenská, 1986.
- SZINNYEI, József, ed. *Magyar írók élete és munkái*. Zv. 2. Budapest: Hornyánszky Viktor, 1893.
- Tárca. In *Századok*, 1882, roč. 16, č. 1, s. 87.

Dobová tlač / Press

- Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye*, roč. 24, č. 10-11, s. 604, [1. 6. 1891]
- Az Országos Középtanodai Tanáregylet Közlönye*, roč. 12, č. 1-2, s. 58, [1. 10. 1878]
- Függetlenség*, roč. 2, č. 313, s. 2, [13. 11. 1881]
- Igazságügyi Közölny*, roč. 6, č. 3, s. 154, [15. 3. 1897]

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- DEMKÓ, Kálmán. *A felső-magyarországi városok életéről a XV–XVII. században*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1890.
- DEMKÓ, Kálmán. *A magyar orvosi rend története, tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére Magyarországon a XVIII. század végéig*. Budapest: Dobrovsky és Franke, 1894.
- DEMKÓ, Kálmán. *A szepes-szombati krónika*. Lőcse: Reiss József, 1891.
- DEMKÓ, Kálmán. *Asszimiláció, reasszimiláció és a magyar kultúrpolitika*. Budapest: Lampel, 1897.
- DEMKÓ, Kálmán. *Lőcse története. I. Jog-, mű- és művelődéstörténeti rész*. Lőcse: Szepesmegyei Történelmi Társulat, 1897.
- DEMKÓ, Kálmán. *Lőcse város műtörténeti rövid leírása*. Lőcse: Reiss József, 1896.
- KELLER, Márkus. *A tanárok helye. A középiskolai tanárság professzionalizációja a 19. század második felében, magyar-porosz összehasonlításban*. Budapest: L'Hartman; 1956-os Intézet, 2010.
- KOVÁTS, Dénesné. *Zemplén megyei országgyűlési követválasztások 1861–1910*. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 1989.
- RADVÁNSZKY, Béla. *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. Zv. 1-3. Budapest: Knoll, 1880.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- BLAZOVICH, László. Szélgjegyzetek a Szász tükrő magyar fordításához. In *Századok*, 2006, roč. 104, č. 2, s. 477-482.
- BRUCKNER, Győző. A középkori parfikuláris jogfejlődés és a selmeci városi és bányajog. In *Miskolci Jogászélet*, 1935, roč. 11, č. 1-2, s. 1-12.
- COOK, Terry. Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory. In *Archival Science*, 2002, roč. 2, č. 1-2, s. 1-19.
- DEMKÓ, Kálmán. A Gyulai családról. In *Turul*, 1910, roč. 28, s. 152-156.
- DEMKÓ, Kálmán. A magyar-cseh confoederatio és a besztercebányai országgyűlés. 1. část. In *Századok*, 1886, roč. 20, č. 2, s. 105-121.

- DEMKÓ, Kálmán. A magyar-cseh confoederatio és a besztercebányai országgyűlés. 2. část. In *Századok*, 1886, roč. 20, č. 3, s. 209-228.
- DEMKÓ, Kálmán. A magyar-cseh confoederatio és a besztercebányai országgyűlés. 3. část. In *Századok*, 1886, roč. 20, č. 4, s. 291-308.
- DEMKÓ, Kálmán. A szepes-szombati krónika. In DEMKÓ, Kálmán, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1891, roč. 7, s. 1-38.
- DEMKÓ, Kálmán. *A szepesi jog (Zipser Wilkühr) keletkezése. Viszonya országos jogunkhoz és a németországi anyajogokhoz. Értekezések a Történettudományok Köréből*, 15. kötet, 3. szám. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1891.
- DEMKÓ, Kálmán. A társulat alakulásának története. In DEMKÓ, Kálmán, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1885, roč. 1, s. 1-10.
- DEMKÓ, Kálmán. Adatok az 1619–20-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. In *Századok*, 1881, roč. 15, č. 5, s. 431-443.
- DEMKÓ, Kálmán. Az 1637–38-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. 1. část. In *Századok*, 1885, roč. 19, č. 3, s. 223-240.
- DEMKÓ, Kálmán. Az 1637–38-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. 2. část. In *Századok*, 1885, roč. 19, č. 4, s. 316-326.
- DEMKÓ, Kálmán. Az 1637–38-iki pozsonyi országgyűlés történetéhez. 3. část. In *Századok*, 1885, roč. 19, č. 5, s. 404-413.
- DEMKÓ, Kálmán. Egy rendőri szabályzat a XVII. század végéről. In *Századok*, 1880, roč. 14, č. 10, s. 829-834.
- DEMKÓ, Kálmán. Egyházi és világi hatóság a felvidéki városokban v XV. és XVI. században. In *Századok*, 1887, roč. 21, č. 9, s. 685-699.
- DEMKÓ, Kálmán. Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. 1. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1914, roč. 14, č. 1, s. 210-233.
- DEMKÓ, Kálmán. Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. 2. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1914, roč. 14, č. 1, s. 423-441.
- DEMKÓ, Kálmán. Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. 3. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1915, roč. 15, č. 1, s. 573-638.
- DEMKÓ, Kálmán. Hain Gáspár és krónikája. 1. část. In *Századok*, 1882, roč. 16, č. 2, s. 133-143.
- DEMKÓ, Kálmán. Hain Gáspár és krónikája. 2. část. In *Századok*, 1882, roč. 16, č. 3, s. 223-235.
- DEMKÓ, Kálmán. Kassa városi hatósági szabályzata (Articuli Communitatis) 1404-ből. In *Magyar Történelmi Tár*, roč. 9, č. 1, 1886, s. 140-150.
- DEMKÓ, Kálmán. Kézsmárk város kereskedelmi szabályzata a XV-ik század elejéről. In *Magyar Történelmi Tár*, roč. 9, č. 1, 1886, s. 137-140.
- DEMKÓ, Kálmán. Lőcse a Bocskay-féle fölkelésben. In *Századok*, 1883, roč. 17, č. 10, s. 844-856.
- DEMKÓ, Kálmán. Lőcsének erősítése és védelmi rendszere. In *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1883–1884-iki tanévről*. Lőcse: Reiss József, 1884, s. 7-36.
- DEMKÓ, Kálmán. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 1. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1916, roč. 17, s. 1-36.
- DEMKÓ, Kálmán. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 2. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1917, roč. 17, č. 1, s. 312-348.
- DEMKÓ, Kálmán. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 3. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1917, roč. 18, č. 1, s. 35-70.
- DEMKÓ, Kálmán. Magyarország hadi ereje a XVI. században. 4. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1917, roč. 18, č. 1, s. 186-218.

- DEMKÓ, Kálmán. Országos conscriptio és az állandó katonaság téli elszállásolása 1719–20-ra. 1. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1913, roč. 14, č. 1, s. 89-105.
- DEMKÓ, Kálmán. Országos conscriptio és az állandó katonaság téli elszállásolása 1719–20-ra. 2. část. In *Hadtörténeti Közlemények*, 1913, roč. 14, č. 1, s. 247-263.
- DEMKÓ, Kálmán. Párhuzam két régi árszabályzat közt. In *Századok*, 1879, roč. 13, č. 5, s. 440-441.
- DEMKÓ, Kálmán. Repertórium a Szepesség történetére vonatkozólag szétszórtan megjelent dolgozatoknak. In DEMKÓ, Kálmán, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1885, roč. 1, s. 83-100.
- DEMKÓ, Kálmán. Szepesvármegye városi levéltárai. In DEMKÓ, Kálmán, ed. *A Szepesmegyei Történelmi Társulat Évkönyve*, 1889, roč. 5, s. 105-142.
- DEMKÓ, Kálmán. Tisztujítás Lőcsén a XVI., XVII. században és vonások a városi hatóság hajdani életéből. (Vázlat). In *A lőcsei magy. kir. állami főreáliskola értesítője az 1880–81-iki tanévről*. Lőcse: Reiss József, 1881, s. 3-18.
- DÖRY, Ferenc. Széljegyzetek «A Gyulai családról» cz. cikkhez. In *Turul*, 1911, roč. 29, s. 187-188.
- GUNST, Péter. A tudományos történetírás kibontakozása Magyarországon (1867–1918). In *Debreceni Szemle*, 1995, roč. 3, č. 1, s. 69-92.
- GYÁNI, Gábor. Professzionizáció és nemzeti öntudat. A Századok első évei. In *Századok*, 2016, roč. 150, č. 5, s. 1103-1116.
- KÁRPÁTI, Lászlóné. Demkó Kálmán (1852–1918) élete és munkássága. In *Athanasiana*, 2013, roč. 36, s. 82-115.
- KERTÉSZ, Balázs. A 14. századi magyarországi krónika-szerkesztmények utóélete a késő középkorban. In *Századok*, 2016, roč. 150, č. 2, s. 473-499.
- MAYER, Mária. Adatok a századforduló ruszin (kárpátukrán) értelmiségének elmagyarosodásához. In *Történelmi Szemle*, 1977, roč. 20, č. 2, s. 260-279.
- MISLOVIČOVA, Virginia. Spoločensko-hospodárska štruktúra Kežmarku v stredoveku. In *Terra Scepusiensis I*. Levoča; Wrocław: Kláštorisko n. o.; Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, s. 409-416.
- NÉMETH H., István. Házi Jenő várostörténeti munkássága. In *Soproni Szemle*, roč. 66, č. 4, s. 314-323.
- RUCIŃSKI, Henryk. Polittické dejiny Spiša v neskorom stredoveku. In HOMZA, Martin a SROKA, Stanislaw A., eds. *Historia Scepusii. Vol. I. Dejiny Spiša do r. 1526*. Bratislava; Kraków: Slovensko-poľská komisia humanitných vied Ministerstva školstva SR a Ministerstva vedy a vyššieho školstva Poľskej republiky, 2009, s. 330-449.
- SZÁLLÁSI, Árpád. Egy orvostörténeti munka jubileuma. In *Orvosi Hetilap*, 30. október 1994, roč. 135, č. 44, s. 2435-2436.
- ZLINSZKY, Aladár. Demkó Kálmán 1852–1918. In LENGYEL, Miklós, ed. *A budapesti VII. kerületi Magyar Királyi Állami Gimnázium huszonharmadik évi értesítője az 1917–1918. iskolai évről*. Budapest: Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., 1918, s. 9-14.

Internetové zdroje / Online sources

<https://www.familysearch.org>